

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros
partitum**

Laymann, Paul

Moguntiae

Tractatvs III. De Delictis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40716

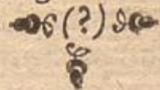
TRACTATUS TERTIVS

De

DELICTIS.

OBLIGATIONES alia ex contractu voluntariae, alia ex delicto. Illa voluntaria voluntariae, quia libera contrahentium voluntate suscepta sunt. Haec autem appellantur involuntariae; tum, quia ille, cui damnum iniuste illatum est, in id minimè consentit; tum, quia nec delinquens secundum se in obligationem consentit, sed potius inuitus eam contrahit. Nam sicut reatus poena, ut effectus necessario peccati involuntarius, est quodammodo peccanti; sic etiam ex delictis, quibus iniquum damnum inferitur, damnificans obligationem seu reatum damni compensandi, et si minimè voluit, tamen iuris naturalis ac positivi necessitatem contrahit.

Cum autem pro diuersitate bonorum, quae iniuste esse possunt, triplex homini iniquum damnum inferatur, puta vel in bonis externis fortuna per furtum, rapinam, &c. vel in bonis externis honoris, per detractionem, &c. vel damnum in bonis corporis internis per homicidium, mutilationem, raptum, stuprum, adulterium, ideo de obligationibus inde ortis hoc tractatu trifariam nobis agendum est.

PARS

PARS PRIMA.

De obligationibus Contractis ex iniusto fortunarum damno.

CAP. I.

De Furto.

Furtum est acceptio rei alienæ occulta & fraudulenta. *Acceptio* ad excludendos incendiarios, &c. *vi* etiam usus & commodati depositi invito domino; *aliena*, id est, ad alterum iure spectantis; *occulta*, id est, ad differentiam rapinæ, *fraudulenta* ad excludendam extremam necessitatem famis, & si quis præsumat Dominum non esse invitum, aut permissurum, vtres sua contrectetur. Quia *furtum sine affectu furandi non committitur*. §. placuit, instit. eod.

NB. Si credat aliquis invito domino se rem contrectare, cum volente fiat, non est furtum formale, sed solum materiale.

Furtum diuiditur in simplex & qualificatum. *Qualificati* species sunt; *Sacrilegium*, quod est furtum rei sacræ, in loco vel sacro, vel non, & è contra rei non sacræ, in loco sacro. *Peculatus*, furtum rei fisci; *Crimen Plagii*, cum mancipia aut liberi parentum adhuc in potestate eorum captiuantur, aut abstrahuntur. *Abigei*, quibus cura est alienis insidiari animalibus.

Item furtum diuiditur in manifestum, in quo fur deprehenditur, & non manifestum.

An furtum mortale sit ex obiecto prudentis viri arbitrio

arbitrio æstimandum est, non solum ex quantitate rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae, cui ablata est. Ratio, quia furti gravitas a stimanda est tum ex damno iniuste illato, tum ex voluntate domini iniuste ferentis, rem suam sibi auferri; siquidem furtum aliud non est, quam ablatio rei alienae, domino eius rationabiliter invito. Certum autem est, ob eandem pecuniae quantitatem furto ablatam, maius damnum accipere pauperem quam diuitem, & plus hunc quam valde diuitem. Ergo facti gravitas non ex sola quantitate rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae æstimanda est.

NB. Materia mortalis est, si à ditissimo Mercatore auferas, 2. vel 3 flor. à mediocriter diuite 12. vel 15. pazios, ab operario 3. vel 4. à mendico tot nummos, unde vno die se aluisset.

Nam Marci 12. Vidua duo minuta offerens, plus omnibus dedit, quando totum victum suum dedit, ergo is, qui abstulisset, peccasset mortaliter. Item, vel 3. ducati à quocunque ablati, etiam à Rege, sunt mortales; quia nemo est, iuxta persuasionem eorum, etiam Rex, qui non tantam pecuniae iacturam propter uiter ferre censetur.

Acus à paupere sutore vel sartore ablata, est mortalis, si non aliam, unde se sustentet. Item per vineam transiens, & paucas uvas decerpens, existens cum, ut alii transeant, & magnum damnum inferant, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem.

NB. Pœnitens fur, etiam examinandus, an ipse fuerit animus plura furandi, si habuisset occasionem, (nam in foro conscientiae non id solum, quod furto ablatum est, attenditur, sed etiam mens furandi.)

Peccat mortaliter etiam contra Charitatem, qui auferat

auferet domino modicum, ex cuius amissione dominus magnam molestiam cepit, eo quod summopere ea de re delectatus est.

Actio famosa non datur aduersus liberos & vxorem propter honorem matrimonii, nec aduersus famulos, si furta sint modica: nihilominus si paterfamilias rem furtiuam à domesticis recuperare nequit, potest implorare auxilium iudicis, & si grandia sint furta, etiam pœna corporali puniri solent.

Si vxor, liberi, alique domestici furentur præsertim esculenta, potulentia, quæ ipsimet absumant, maior quantitas damni requiritur ad mortale; quia dominus minus inuitus est, vt ab his, quam ab extraneo furipiat, vel etsi valde inuitus videatur, tamen sæpe non tam rei acceptæ, quam modi accipiendi, aut ratione finis.

Filius à patre ditissimo auferens 3. aureos, non est mortalis damnandus. Eadem ratio est de Religiosis in domo furantibus esculenta, quia non instar famulorum sed vt filii ex bonis monasterii aluntur. Excipitur nisi per furta modica graue damnum inferant, v. c. singulis diebus 1. mensuram vini, vbi carum est, ex cello absumendo: tunc est mortale non tantum contra iustitiam in genere furti, sed etiam contra votum paupertatis, si Religiosus sit.

Si pater verè inuitus fuit ratione rei acceptæ secundum se, vxor tenetur restituere ex bonis paraphernalibus: filius ex castrensibus. Quod si non habent, post mortem patris adferre debet in diuisionem hereditatis, si rei ablatæ quantitas modica non sit, neq. pater eius restitutionem expressè aut tacitè remisit. Quod si domestici sine magna difficultate restituere non possunt, præcipiat illis confessarius, vt extrordi-

traordinariis officiis & obsequiis, quatenus fieri potest, compensare studeant.

Qui repetitis vicibus modicum quid aufert, denique mortaliter peccare potest, v. c. si à diuite mercatore singulis diebus auferas i. album, vsque ad 60 dies, vltimo die notabile illi damnum inferas. Nam opus, quo iniustum notabile damnum proximi completur mortale est, per ablationem autem vicini albi completur notabile damnum proximi. Ergo vltimi albi furtum mortale est, non secundum se absolute sed cum habitudine ad furta antecedentia consideratum.

NB. Tamen hic 4. puncta. 1. Si 30. mercatoribus singulis auferas vnum pazium, non peccas mortaliter, quia damnum non graue. 2. Si modica fueris animo ditescendi, V. C. multas vineas percurrendo, racemorum multitudinem colligas, peccas mortaliter, quia vnicum malignum propositum cuius obiectum graue est, à culpa mortali non excusat. Secus est, si parum abstulisti à diuite, & contempsisti animo non amplius furandi, & tamen postea rursus fureris: nam non hic est vnicum malignum propositum manens, sed reuocatum per pœnitentiam. Si tamen ab vna furans sepe venias ad damnum valde notabile, V. C. trium annorum mortaliter peccabis, ratione iniustificationis. 3. Si per temporum interualla furtum parum furetur intra annum ii. patz. ita vt intra quatuor annorum spacio veniat ad vnius aurei damnum quantitatem, non peccabit mortaliter; quia furtum tanto temporum interuallo repetita, non continet vnius & eiusdem damni habitudinem, parum quod dominus non tam inuitus est in hoc casu. Quod si pluribus

pluribus per temporum interualla absque proposito ditescendi furia fiant, etiam duo vel tres aurei non sufficiant ad mortale, 4. Furans hodie à Titio 6. Crucigeros, à quo etiam ante furatus, tamen restituit, tunc hoc furtum posterius non habet ordinem ad furtum præcedens, nec ex illis aggrauatur, sed tantum est veniale.

Qui in extrema necessitate aliquam rem inuito domino accipit ad vtendum, absumentum, quatenus indiget, is non furatur, nec peccat, nec quicquid tenetur restituere, quandoquidem Dominus eius factus est, si ad meliorem fortunam deueniat; Ratio, quia alioquin rerum communium diuisio iure gentium introducta iniqua foret, nisi ea tacita conditione facta esset, vt tamen in extrema necessitate omnia communia essent. Excipe, nisi ille in pari esset necessitate, cui aufertur, tunc enim melior est conditio possidentis quod si tu ante eius necessitatem acceperas, potes absumere. Etiam parentes, liberos, & fratres in tali casu domino vel creditori præferri possunt. Præterea, si nec ego, nec dominus in possessione rei tunc sumus, cum ad necessitatem extremam deuenimus; licitum est mihi, domino præueniendo, rem, qua indigeo, capere atque absumere. Ratio, quia in extrema necessitate omnia communia censentur, ideoque primo occupatori cedunt.

NB. Negans aliquid alicui in extrema necessitate constituto, licet iniuriam infert, eo quod talia iure naturali illi debeantur, tamē trāsacta necessitate debitum extinguitur. Ratio, quia talia debita legalia solum durant, durante necessitate.

NB. Probabile est, quod diues negando Eleemosynam pauperi in extremis, & causans mortē per hanc negatio-

negationem, peccet contra iustitiam. Ratio, quia
pauper in tali casu habet ius petendi panem
consequenter illi iniuria inferitur denegando; quod
contrauenitur iuri illius.

Qui in graui necessitate positus, à diuite, praeter
tempore ante rogato, auferat, non facile peccati morte
damnari debet, quia diues cui auferatur, tunc non potest
test esse tam inuitus, & S. Ambrosius ait; Quod de
orientium panis sit, quem diues detinet. Qui in con
traria sententia sunt, quae communior est, dicitur
quod constitutus in graui necessitate, non habet
ius propria autoritate rem alienam auferendi. Ergo
iniuriam inferat, si accipiat, & diues ex sola chari
tate obligatur ad dandum tunc pauperi.

NB. Licet ob necessitatem grauem fas non sit
alienam auferre, tamen rei iam habitae restitutione
differre ob similem necessitatem licitum est: quod
plus est rem alieno auferre, quam debitum non
stituiere. Et, differendo rei debitae restitutione
parum adimitur creditori, quod enim differretur
non auferatur.

9 Si debitum certum ac liquidum alio modo accipi
ri non possit, fas est clanculum accipere, vel occulte
compensatione uti, idque in eadem specie, pecunia
pro pecunia, ob scandalum tamen ne habeatur
fure, illicitum est aliquando. Quod si debitum
tum non potest accipere, sine iniuria, quia in
melior est conditio possidentis.

10 Famuli occulta compensatione uti non prohibetur,
si liquido constet, stipendium iusto minus esse
ut alio modo consequi non possint. Ratio, quia licet
qui mercem v. c. necessitate coactus, minoris pretii
vendidit, in conscientiae foro pretii defectum, quod
donand

donandi animus non fuit, exigere potest, ita etiam famulus stipendii defectum. Excipe, Nisi nobilis, apud quem famulatur, eum sit promoturus, aut si rogatus dominus eum conduxit; tunc conqueri facile non potest de stipendii exiguitate: nam sicut merces, ita & operæ vltionæ vilescunt.

Pœna furto decreta vel ciuilis est in duplum, aut quadruplum; vel criminalis, quæ olim arbitraria erat. Hodie verò lege Carolina ob tertium furtum materiæ notabilis, suspendium inferri solet. Imo iusta potest esse constitutio, vt etiam pro primo furto graui quis suspendatur, maxime si sit sacrilegium. Hinc Claudius Saturninus in criminibus puniendis, septem considerata monet. Causam, personam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, eventum.

CAP. II.

De Rapina.

Rapina est acceptio rei alienæ per vim Nomine rei, intellige non personam; nam raptus mulieris est crimen diuersum à rapina: per vim, id est, violenter, quæ est specialis iniuriâ.

Vis iniusta alia est publicâ, quæ armis, id est, quocumq; eorum, quæ corpori nocere possunt, palam infertur; item quando dolo malo homo includitur; scemina vel puer stupratur, Iudex in iudicando per vim impeditur.

Rapina à furto specie distinguitur. Ratio, quia rapina continet specie diuersam malitiam à furto. Nam vim alicui inferre in bonis suis, species est realis contumeliæ. Quare fieri potest vt aliquis à persona illustri rem exiguam per vim auferat, & solum

D d

veniali-

venialiter tum peccet in genere furti, mortaliter in genere contumeliae & è contra.

- 4 Extorquere aliquid per metum iniustum, rapinae species est, v. c. quod latro mortis metu intentato accipit; 2. Iniustae tributorum exactioes. 3. si publici ministri aliquid sibi postulent, quod rogati, ob metum recusare non audent, idque dicitur crimen conclusionis. 4. si alterum cogas ad inaequalem contractum tecum ineundum.

CAP. III.

De Tributis, & Vectigalibus, eorundemque defraudatione.

- 1 **T**ributum est pensio, quae subditis imponitur Magistratui soluenda, ut dignitatem & curam reipublicae sustinere possit. Vectigal est, quod proventus in ciuitate, vel prouinciam inuectis, vel ante soluitur; alias portatorium vocatur. I. omnibus, & de vectigalibus. A summistis gabella dicitur. Paggiu verò dici solet, quod à transeuntibus soluitur pro pontis conseruatione, viae custodia.

Tributum (personae impositum, quod exigere esse deberet, dicitur capitatio) duplex est: Ordinarium, quod certam & communi lege antiquam institutionem continet. Extraordinarium, quod pro superuenientem causam siue necessitatem extraordinarie imperatur, & dici solet collecta, seu talia.

- 2 Ad iustitiam tributi, aut vectigalis tria requiruntur: Legitima imponentis auctoritas: Causa iusta. Modus impositionis, ut secundum cuiusque facultates fiat.

Cur autem vectigalis & tributi impositio tantum regalia numerari debeat, causa est, quia principes

premi à subditis accipere debent sumptus necessarios; Proreges verò, Duces & gubernatores ab ipsis principibus, à quibus constituuntur & dependent.

Iusta causa est necessitas, vel magna Reipub. utilitas, cui alia ratione subueniri non potest, Et licet cesset necessitas, tamen si necessarius sit thesaurus ad terrorem hostium, & propter pericula, manet iusta causa exactionis.

Etiā iis rebus, quæ ad necessarium usum familiæ inuehuntur, vectigal statui potest, vbi consuetudo obtinuit. 3

Tributum directè à subditis exigitur (nā tributū pendere signum subiectionis est, iuxta Rom. 13. Datur enim Principi, ad bonum statum Reip. tuendū, quod eorum tantum interest, qui Reipubl. eiusdem membra sunt. Verum ab exteris & extraneis solum per accidens exiguntur, idque propter ius mercenarii seu negotiationis, quod ipsis in aliena terra conceditur & propter expensas pontium, viarum, & securitatis præstandæ obligationem. 4

Si vectigal aut tributum iustum existimetur, solui debet, etsi officialis per errorem vel similem causam non exigit, iuxta Apost. Rom. 13. Ratio, quia vectigalis & tributorum solutio fundatur in iustitia commutativa, secundum quam principi publica onera cōpensari debent ab iis quorū gratia sustinetur. Hoc autē cōmune est debitis illis, quæ ex iustitia cōmutativa oriuntur, vt etiam si creditor per obliuionē non exigit, nihilominus illi solui debeat. Quod si putetur iniustum, vel si de eius iustitia non immeritò dubitetur, & tributa in non necessarios vsus conuertuntur, tunc solutionem subterfugere non est illicitum, iuxta Molinam. Qui etiam admonet, cum 5

tot conditiones ad Iustitiam vectigalis, aut tributi nouiter impositi, vel aucti requirantur, non facile in conscientiarum foro ad faciendam restitutionem condemnandos esse defraudantes, nisi satis constituta exactio iustitia ac necessitate.

6 Officiales iussi exigere tributum, de quo dubitatur, an iustum, parere non prohibentur, si ad Consilium iustitiae impositionem vel auctioem tributi fieri non possunt, nisi eius iustitiam affirmatiue agnoscant.

7 Officiales cum pauperibus quandoque distulere possunt.

8 Si Princeps vel Magistratus populum tributum iusto grauet, restituendi obligationem contra quod fieri potest, minuendo ordinaria tributa.

§. Vnicus.

De Subsidio Charitatiuo.

9 **E**piscope & similes Prælati possunt à clero petere subsidium Charitatiuum, (sic idè dicitur proficiscitur ex charitatis & vnionis vinculo inter Episcopum & Clerum intercedit) vt patet ex ca. cum Apostolus, de censibus, § prohibemus, & patet etiam ex Concilio Laterano. *Sustinemus, pro multitudine tributarum, quae aliquoties superueniunt, vt si manifeste rationabilis causa extiterit, cum charitate moderatè (subditis) valeant auxilium postulare.*

NB. Si dubium sit de iusta causa inter Clerum & Episcopum, recurrendum est ad superiorem, vel ad arbitrium partium consensu statuendi. Non enim Clerici debent minus grauari.

10 Si Clerici iusta de causa petitum subsidium conferre recusent, compelli possunt etiam cum censuris.

excommunicationis, quia vt Bellencin. Si deficit Charitas, vale e debet potestas.

Subsidium charitativum est omnis adhærens Clericis in ordine ad Ecclesiasticos redditus, Hinc etiam si prædia sint in alieno Episcopatu, tamen debentur subsidia Episcopo proprio, quia est onus reale adhærens personæ: Vnde soli beneficiari præstare coguntur: Quod si nullos redditus, etiam non tenentur. Qui habent pensiones Clericales, si specialiter exempti, non tenentur, nec qui habent tantum bona matrimonialia.

Capitula collegiata etiam Ecclesiarum Cathedralium subsidium conferre tenentur.

Monasteria Regularium non obligantur ad subsidium Diocæsano Episcopo præstandum, nisi ratione Ecclesiarum habentium populum seu curam plebis, vel quæ aliquando huic oneri subiectæ, potest monasterio exempto unitæ sint. Prius prob. quia subsidium charitativum est de lege diocæsana. Monasteria autem Relig. exempta sunt à lege diocæsana Episcopi; tamen si subdita sint legi iurisdictionis. Prob. posterius, quia nunquam præsumitur, quod talis unio facta fuerit cum præiudicio iurium Episcopaliū.

Episcopus subsidium Charitativum remittere alicui non potest in perpetuum: quia talis renunciatio cederet in detrimentum Ecclesiæ, aliorumque grauamen, nisi Papa de plenitudine potestatis talem exemptionem confirmet. Potest tamen Episcopus ob iustam causam semel atq; iterum remittere, quia tunc proprio tantum commodo renunciat, quod facere non prohibetur, imò pauperibus Clericis remittere tenetur.

Immunitas à præstando subsidio per præscriptionem temporis immemorialis cum bona fide accipi potest, præsertim si titulus præsumptus, puta firmi accepti priuilegii emptionis, comitetur. Si autem nullus titulus adsit, nec sit fama, quod ab immemoriali tempore non fuit exactum, tunc non præscribitur, quippe cōtra charitatem procedens, quare præscriptio non haberet iustam causam.

CAP. IV.

De Crimine falsi.

CRimen falsi est peruersio veritatis cum dolus alterius iactura, ad id tria requiruntur. Veritas immutatio. Dolus operantis; Et, vt alteri in damnum proueniat.

Crimen falsi variis modis committitur:

Primo; Monetam falsam cudens sine legitima auctoritate, aut adulterans.

Secundo; Testamentum, aliudue Instrumentum legitimum mutans, supprimens, lacerans.

Tertio; Alienas literas dolosè aperiens, legens, alterius iniuria, vel damno iniusto. Excipitur necessarium tempore, tunc enim nullus interueniens, item si prælati suspicentur aliquid mali committi in literis. Et quamuis peccet, qui alienas priuatas aperiat, tamen nisi aduersario ostendat, non punitur pœna falsi.

Quarto; Qui falsis mensuris & ponderibus utitur, vel materiam adulterinam mercibus admittit.

Quinto; Alienum partum alicui supponens.

Sexto; Falsum testimonium proferens, Iudicem corruppens.

Septimo; Signum adulterinū faciens vel falsum

Octavo; Qui proposita edicta dolo malo corrū-
pit, l. penult. ff. eod. Pœna criminis falsi, hodie est ar-
bitraria, olim erat exilium perpetuum cum confis-
catione bonorum.

Non est licitum amisso legitimo instrumento, a-
liud simile confingere. Nam huiusmodi falsationes
Reipub. perniciosæ esse solent. Vnde legibus seuerè
prohibentur, & cum prohibitio iusta sit, in consci-
tia obligat.

Literas laceratas & in publicum abiectas quilibet
colligere, & legere, earumque notitia in suum com-
modum uti potest; quia literæ laceratæ habentur pro
derelictis. Lex tamen Charitatis obligat, ut V. C. si
secreta sint, aliis non manifestet. Imò, si causa sit in-
iusti damni alteri euenturi ex tali collatione, pecca-
bit contra iustitiam.

CAP. V.

De Moneta falsatione & mutatione.

Nummus publica lege constitutus fuit, ut rerum
omnium, quibus indigemus, æstimatio esset.

Nummus, ut legitimus ac iustus sit, requirit ma-
teriam, & pondus metalli, sicuti signum ipsi impres-
sum indicat.

N. Fundamentum iusti nummi est Metalli boni-
tas & pondus. Hæc enim ab impressa publicæ æsti-
mationis figura significantur; cui signo, nisi intrinse-
ca materię bonitas respondeat, falsus nummus e-
rit.

N. Præterea, quod intrinsecus valor nummi par-
tim sumitur ex metalli raritate, & naturalibus pro-
prietatibus. V. C. auri vel argenti puritate, ductilitate,
&c. partim verò ex communi hominū apprehen-
sione

sione & affectione, maximè aliarum gentium, etiam quibuscum commercium seu negotiatio est.

3 Nummi seu pecuniæ valor & æstimatio, alia intrinseca est, ac veluti substantialis, alia extrinseca imposita, quæ vt vera & iusta sit, intrinsecæ correspondere debet. Quod si extrinseca æstimatio tantum discrepet ab intrinseco valore, iniusta erit, sed materialiter, quare diuturna esse non potest, cum noxia Reip. Nisi quod propter occurrentem necessitatem ad tempus tolerari queat.

4 Tria ad Iustitiam causæ monetæ requiruntur. Legitima cudendi authoritas: nam Monetam cudere est Regale. Et pœna mortis in eos decernitur, qui monetam priuata fusione formarunt. Cum enim nummus propter publicam vtilitatem & necessitatem institutus sit, non nisi eius authoritate prodigi debet, qui totius communitatis curam gerit: nam alioquin innumeræ fraudes orientur. Altera est materiae bonitas. 3. Iustum pondus materiae, sicut in nummi indicat.

5 Pecuniarum falsatio pluribus modis committitur. 1. Si quis cudat non habens potestatem namque falsatio continet dolum & iacturam Principis, quæ prope cuius ius vsurpatur. 2. Qui cudit materiam adulterinam. 3. Qui de iusto pondere radit, & scindit. 4. Qui adulterinæ materiae nummos C. stanneos colorant, vt appareant aurei vel argentei, quod si publica authoritate mixtum sit cuprum illudque temporis successu apparet, non est moneta. 5. Qui illud illinire, vt albius appareat, dum modo publicam authoritatem habeant totius nummi, & quod eiusmodi tincturam deteriores non efficiantur. Qui falsas monetas stanneas pro argenteis expectantur.

dunt scienter, nihil obstante, quod ante etiam ab alijs decepti fuerint.

NB. Donare alicui falsum thalerum, quem sit ab usurum, tenetur ad restitutionem, eò quod cooperetur ad multas falsationes inde secururas.

Ius monetarum cudendi inter regalia numeratur: 6 quare illud tanquam speciale priuilegium, Ducibus, Comitibus, Ciuitatibus concessum, vendi, vel alienari non potest, quamuis vsus & commoditas ad tempus, 2. vel 3. menses, alteri elocari possit, ramen cum debita inspectione, aliàs (si fraus inde) principalis ad damni restitutionem obligatur.

Princeps monetarum mutationem facere non 7 potest, absque consensu Communitatis (ratio, quia pecuniæ vsus & commoditas publica esse debet. At verò, quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet. reg. 29. in 6. Vel saltem potioris partis, talis enim consensus, cum impossibile sit omnium omnino consensum postulare, censetur omnium) Excipe casum publicæ ac manifestæ necessitatis.

Ingentia incommoda ex monetarum, maximè in- 8 trinseca mutatione prouenire solent: præbetur enim ansa arti nummulariæ, vt multi, conflando pecunias, cum aliorum damno ditescant; Negotiationes & commercia perturbantur, impediuntur. Censuræ ac reditus perturbantur, occasio præbetur plurimarum fraudum ac litium coram Iudicio. Imò ipsi principes contenti esse coguntur, si tributis nomine vitiatæ monetæ soluantur, quales ex officina prodeunt, &c.

Grauius peccat princeps, si ob commodum 9 suum, & absque publica necessitate monetarum mutationem introducat.

10 Mutatio pecuniæ alia intrinseca tantum est, vel secundum intrinsecum valorem, vel de iusto pondere detrahendo, vel deteriore materia admittendo, altera tantum extrinseca, nempe secundum variationem extrinsecam. Si manente eadem materia bonitate pluri ac minoris fiat. Quibus addi potest tertia mutatio, quæ est simul intrinseca & extrinseca.

11 Interdum in obligationem venit certa pecuniæ species, interdum verò pecuniæ incerta, ac indeterminata Exemplum primi. Si alicui mutuos dedi in Imperiales, eo pacto, ut etiam in thaleris solutio fiat Exemplum secundi, si alicui mutuos dedi 10. thaleros, æstimatedos tunc 15. florenis argenti. Nam si Rhenus argenteus in instrumentis debitorum ponitur, non ut certa species pecuniæ, sed prius ut genus seu æstimatione ac mensura omnis pecuniæ probæ ac receptæ. Interdum species pecuniæ, in qua solutio fieri debeat, in seritur causa demonstrationis tantum, interdum æstimatione interdum utriusque. Exemplum primi, si mutuo dans 15. florenos, V. C. in thaleris, paciscatur, ut solutio etiam fiat in thaleris, si sollicitus de æstimatione thalerorum, sed fortunæ committens. Exemplum secundi, si thaleros mutuo dans, paciscatur, ut nec minor nec maior numerus thalerorum restitui sit. Exemplum tertij, si quis mutuo dedi thaleros, cum pacto, ut totidem omnino restitui secundum speciem restituantur, sicut accepit.

12 Si moneta minuta sit tam intrinseca bonitate quam extrinseco valore, tum alia pecuniæ species

efficitur, quamvis fortè nomine cum priore moneta
conueniat: quare noui nummi pro veteribus, qui in
obligationem venerunt, solui non debent; quia cum
noua pecunia veteri, quæ in obligationem venit, non
æquiualeat, clarum est eius vicem in solutione subire
non posse, V. C. accepisti mutuo Imperialem, teneris
reddere antiquum, aut saltem secundum æstimationem
antiquum.

Si monetæ Species certo numero in pactio¹³
nem vel promissionem deducantur, superueniense eorum
mutatio extrinseca, creditoris commodo vel in-
commodo accidit, V. C. si dedi mutuo 1000 ducato-
rum, eodem numero ac specie restituendos, ita solui
debent, nihil obstante, quod eorum valor extrinse-
cus auctior fiat, dummodo pactio iusta fuerit, quia
intererat V. C. mutuatoris, qui aureos ad illud tem-
pus auctiois seruasset, vel si æquale periculum
fuerat tum accrementi, tum decrementi moneta-
rum. Ratio assertionis est, quia vniuersim loquen-
do, cum certa rei species debetur, illa que ante mo-
ram debitoris (quam semper exclusam volumus)
auctior vel diminutior fiat, intrinseco aut extrin-
seco valore, commodo vel incommodo Creditoris
id accidit. Ut si tibi promittam, hunc thalerum
Imperialem me daturum, tuo commodo cedit, si
eius valor augetur, quia *Contractus ex conuentione
legem accipiunt.*

Qui certam speciem vel materiam pecuniæ pro-¹⁴
misit, quamvis extrinsecè æquiualentem, inuito Cre-
ditori soluere non potest, V. C. argentum pro auro:
nisi promissa pecuniæ species perierit, aut acqui-
ri nequeat, tunc alia debet solui, nam inu-
tile per inutile non, debet vitari; vel nisi
osten-

ostendatur, nihil interesse Creditoris, num in hac, an altera moneta debitum recipiat.

NB. Promittens alicui se donaturum hunc rem, si promissor sine culpa deperdat, non tenetur stare promissis, quia promissor non aliter voluit obligare, ut prudenter praesumitur.

¶ Si nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, quantitas pecuniaria obligationem deducatur, & postea extrinseca monetarum mutatio fiat, ea commodo vel incommodo debitoris accidit, quia tantò pauciores vel plures nummos solvere cogetur, V.C. Si centum ducati tibi mutuo dem, hoc solo pacto, ut tantumdem proba moneta restituas, extrinseca auctio vel diminutio proderit vel oberit debitori. Probatum Consuetudine Imperij, secundum quem crescentibus monetis, secundum valorem extrinsecum tantum, debita pecuniaria omnia minore moneta numero soluuntur. Quomodo Ferdinandus I. Anno 1559. in Comitibus Augustae, florenum aureum pauciores valentem, sine sui intrinseca mutatione Crucigeris auxit, & potestatem fecit debitoribus valore meliora debita sua dissolventi. Secundo probatur ratione. Nam auctio vel diminutio pecuniarum ideo decernitur, ut secundum eam mercatores & solutiones debitorum fiant. Ergò si decretum aestimationis iustum est, ut ponimus, servari potest, debet, alioquin si debitor unius V.C. ducati, aestimati 2. florenis, postea eius aestimatione aucta ad duos florenos, & duos paucos, integrum ducatum solvere deberet, amplius ab ipso exigere, quam in promissionem, obligationem deducit fuerat.

Extri

Extrinfeci seu imposititij valoris mutatio in solu- 16
tionibus debitorum antiquorum attendenda non
est in his casibus. 1. Si auctio, vel diminutio extrin-
seca facta est non per legitimam potestatem. 2. Si
auctio vel diminutio valoris constituta est quidem
publica lege, sed non ut stabiliter ac perpetuo dura-
tura, quia principis ob necessitatem V.C. belli mu-
tantis monetas id non faciunt, nisi quatenus necessa-
ria est, ad præsens periculum pellendum, non autem
cum graui præiudicio & damno eorum Credito-
rum, quibus veterum obligationum ius quæsitum
fuit. 3. Si notabilis auctio extrinseca monetarum
introducitur propter intrinsecam diminutionem
aliarum minorum pecuniarum.

Merè extrinseca auctio monetarum lege iusta & 17
stabili nunquam constitui potest, ita ut sit magna ac
valde notabilis Si enim moneta, ut ponimus, iusto
metallico pondere causæ sunt, non est ratio, cur ea-
rum valor multum exerceat, si in monetis nulla ex-
trinseca deprauatio fiat.

Si valor monetarum extrinsecus crescat in manu 18
depositarij administratoris, aut cuiuscunque posses-
soris, ordinariè tale augmentum non ad ipsum, sed
ad dominum pecuniarum spectat. Ratio, quia id
augmentum in quoddam accidens monetæ: ergò e-
iusdem esse debet, Ego eiusdem esse debet, cuius
est moneta, quemadmodum etiam decrementum
valoris, si contingeret, ad eundem pertineret. Vnde
si ex Gazophylacio alicuius Ecclesiæ alicui detur pe-
cunia ad custodiendam, eiusque precium postea au-
geatur, restituendam esse pecuniam secundum valo-
rem temporis, quo restitutio fit. Excipe, nisi admini-
strator ius habeat, pecunias elocandi in censum, tunc
enim

contrahendo quod agitur, pro tanto habendum est: id autem
 agi intelligitur, ut eiusdem generis, & eadem bonitate sol-
 natur, qua datum est.

Pro bona moneta mutuo data, non tenetur cre- 21
 ditor aliam intrinsecè deteriore[m] recipere. Si enim
 Creditor accipiat 1000 bonos denarios, quales de-
 derat, comparabit decem vlnas panni: Sin vero dete-
 riores accipiat, tantum nouem sibi comparere pote-
 rit. Si autem hos cum bonis, quales dederat, per mu-
 tare seu cambire voluerit, non mille ipsi dabuntur,
 sed solum nongenti.

Si intrinseca imminutio monetarum, & conse- 22
 quenter extrinseca auctio aliarum bonarum pecu-
 niarum modica sit, eius mutationis consideratio
 nulla esse debet. Probat[ur] ex generali consuetudine.
 Constat enim in plerisque Europæ prouincijs, vete-
 res monetas aureas & argenteas melioris materiae,
 maiorisque ponderis olim fuisse, quam quæ postea
 in earum loco constitutæ sunt, & tamen censuum ac
 prædiorum oppigneratorum redemptiones his ipsis
 aliquantulum leuioribus monetis, absque credito-
 rum quærela fieri solent.

Quod si verò intrinseca mutatio talis immodica 23
 & valde notabilis sit, Creditor non tenetur in tali
 moneta antiqui debiti solutionem recipere, V. C.
 Anno 1600. Titius mille thaleros mutuo dedit Ca-
 io, quorum singulieo tempore æstimabantur 18. pa-
 zijs, & conficiebat hæc summa argenteos florenos
 100. Postea verò, propter deteriorum moneta-
 rum frequentem procusionem thalerorum bono-
 rum, cuiusmodi accepti erant, valor multum auctus
 fuit, ut Anno 1620. vel 1625. quo solutio facien-
 da erat, quatuor thaleri, licet intrinsecè non
 melio-

meliores, sed potius deteriores cudentur, extrinsecum
 tamen taxatione æquiualeant [quinque thaleris datum
 tempore contractus. Hoc casu Caius debitor, secun-
 dum præsentem monetarum valorem soluere voluit
 tantum thaleros 800. Sed Titius questus de iniqui-
 tate solutionis eam recipere recusat. In hoc casu
 secundum ius Cæsareum pro Creditore pronuncian-
 dum. Ratio sumi debet, ex moneta essentiali con-
 stitutione, complectente 2. partes, quarum prior ha-
 bet se vt materia ac fundamentum, videlicet boni-
 tas, altera se habet, vt forma, videlicet Character
 signum æstimationis in materia, publica potestate
 stabili lege impressum. Quo posito sic argum-
 to: Naturalis ratio iustitiæ gentium, ac Cæsarea
 postulant, vt in omni mutuo tantumdem | eodem p-
 nere ac bonitate, adeoque æquiualens reddatur
 quod datum fuit. Dati autem fuerunt ante annos
 20. thaleri mille, quibus tempore solutionis
 non æquiualent, seu eandem bonitatem, æstima-
 nemque iustam non habent. Ergò non satis fit cre-
 ditori restituendo ipsi thaleros octingentos. Maior est
 certa. Minor probatur. Olim enim valebat thalerus
 crucigeros 70. vel 71. nunc autem 90. Atqui nunc
 crucigeri 90. secundum veritatem, (non enim
 quor de extrinseca fictitia specie) & substantiam
 plus valent, imò minus quam ante. Annos 25.
 crucigeri 70. Ergo neque thalerus secundum verum
 plus iam valet, imò verò minus, quam valebat
 tempore mutuationis. Quamobrem neque in ordinariis
 commutationes melior seu utilior est thalerus, quam
 erat ante annos 25. cum certum sit, rerum omnium
 pretia simul cum pecuniarum mutatione augeri,
 que crescentibus accrescere. | Confirmatur doctrina

Est enim communis Doctorum sententia: si notabilis mutatio pecuniarum fiat, solutionem debitorum faciendam esse, secundum æstimationem & valorem pecuniarum, qui erant tempore contractus. Hæc autem mutatio, quæ intra viginti annos accidit, intrinseca atque notabilis est. Cuduntur enim pазij longè deteriores, quorum quatuor vix æquivalent tribus antiquioribus, quales in mutationis contractum venerunt. Adde quod hæc de prauatio pecuniarum, originem non habet ab vlla imperiali constitutione, sed improba sænatorum negotiatione introducta per abusum, interim toleratur, donec pecuniarum generalis reformatio in conuictijs fiat. Vnde hoc argumentum sumere non licet à quorundam prouinciarum & tribunatum consuetudine, quæ facti tamen est, non iuris: cum non habeat legitimam originem, nec communem populi consensum, sed quotidianam querelam. Et quod in quibusdam locis pro creditore non iudicetur, contra debitorem, causa est, non quia id iustum non sit, sed quia id litium multitudinem non expediat, donec generalis de hac re constitutio fiat: præterquam quod iudicibus sententia Molinæi, & aliorum paucorum, quamuis contra communem sit, & pro praxi iudiciaria expediri videri possit. Nos autem, abstrahendo à praxi, quam sicuti nec probamus, ita nec omnino damnare audentis, disputamus hic, quid iustum sit, spectatis legibus Cæsareis, & spectata institutione & sine nummi.

Magnus seu immodicus extrinsecæ taxationis excessus supra iustum valorem intrinsecum monerarum, tanquam stabiliter duraturus constitui aut introduci non potest, V. C. ante annos 40. cuius fuit

Ee

thale-

thalerus 17. paz. non potuisset anno sequente constitui, ut valeret pazios 22. cum dimidio, nisi ad tempus aliquod, propter necessitatem, alioquin fuisset iniusta lex seu taxatio nummi. Sed mutatio valorum pecuniarum temporis successu paulatim introducitur, ferè propter intrinsecam monetarum praesertim minutorum aliquam depravationem.

NB. Si à 200. annis sine populi contradictione paulatim introductum fuit, ut 4. thaleri, qui tunc valebant 4. iam valeant 5. talis mutatio debet considerari tolerabilis, quae nihil obstaret debitori, qui minus secundum praesentem pecuniarum taxationem, antiquum debitum solueret, idque propter observationem tam diuturnam, sine populi contradictione stabilitam,

25 Si valde enormis, praesertim ut non duratura, monetarum intrinseca depravatio fiat, & quod consequens est, bonarum monetarum valor enormiter augeatur, extra controversiam est apud doctores, in antiquis debitis spectandum esse intrinsecum valorem monetarum, quem habuerunt tempore contractus, ideoque veteres, non novos adulteratos nummos soluendos esse.

NB. Falsum est, quod aliqui Theologi & Juris dicunt, quod omnis vis ac potestas pecuniarum intrinseca & impositiva taxatione consistat, vel aut parum referat, qualis materia subiecta sit. Dantur ergo nummi aenei, ferrei, imò coreacei, & auro presso illis caractere valoris eodem cum argenteo & aureis. Eo enim tandem devenire oportebit, ut hoc absurdum fateantur.

26 Si impositivus valor monetarum enormiter et

cedens valorem & bonitatem intrinsecam, diminu-
 arur, & ad normam veritatis redigatur, consequen-
 ter etiam bonorum monetarum extrinsecus valor
 comparatione deprauatorum decrescat, extra con-
 trouersiam est, apud Doctores solutionem debito-
 rum faciendam esse secundum valorem intrinse-
 cum, quem habuerunt tempore contractus, ideoque
 vitiosos florenos, V. C. quales dati sunt: non autem
 novos intrinsecè multum meliores soluendos esse.
 Hæc assertio eadem omnino ratione nititur, qua an-
 tecedens: quia contrariorum eadem est ratio con-
 traria, vide exempla in Authore.

Si nihil specialiter expressum fuit, contractus 27
 quilibet censetur institutus secundum naturales
 conditiones eius. Hæc autem est natura contractus
 mutui, vt tantundem secundum genus & qualitatem
 restituatur, quantum datum fuit. Cum ergo V. C. da-
 tisint decem floreni cuprei, verba illa in contractu
 apposita, vt decem floreni restituantur, intelligi de-
 bent de monetis cupreis. Si aliud in mente habuit
 creditor, cur non expressit, aut in pactum deduxit.
 Nam non est concedendum, quod tacite seu virtua-
 lis conditio fuerit sub intellecta, eò quod istæ, condi-
 tiones, quæ natura insunt, expressione non indigent.
 Natura autem mutui postulat, vt tantundem eius-
 dem generis ac qualitatis reddatur, pro auena non
 triticum, sed auena: sic etiam pro cupreo floreno non
 prob. & argenteus, sed cupreus. Etsi enim hæc duæ mo-
 netæ nomine impositio conueniât, re ipsa tamè ma-
 xime differunt, pl^o quã auena pessima à tritico optimo.

Etsi contrahens existimet, plus se obligari, quam 28
 secundum contractus naturam obligatur: quia in-
 terna, persuasio falsa, naturæ contractus repu-
 gnans,

Ec 2

guans,

gnans, non sufficit ad obligationem, sed opus est, vt in pactum externum deducatur. Si tamen plus exterius non permittat, error ipsi suus obesse non debet.

NB. Valor pecuniæ desumi quidem potest, utilitate ad mercandum, sed eâ, quæ suapte natura est, & non, quæ per accidens ad tempus incidit. Pecunia autem secundum propriam institutionem, ut apud omnes gentes comparata est, vt quanto plus bonitatis intrinsecæ habere censeatur, tanto magis idonea sit ad mercandum & necessaria comparanda. Et si propter extrinsecas circumstantias, adque per accidens contingat interdum, minore pecunia plus comparari, quam alio tempore maior comparari possit; non tamen propterea minore pecunia censeatur æquivalere maiori. V.C. Peltis tempore, pluribus hominibus de mortuis, vno thalero tantundem aliquis emere potest, quam aliàs quatuor aut quinque thaleris, non ideo tamen, qui eo tempore thalero. um alteri mutuauit, postea 4 vel 5. exquirere potest.

29 Creditor curiosus esse non debet, in quam rem debitoris pecunia ipsi credita verratur.

Nam postquam pecunia mutuo data, nihil in eam habet creditor, sed in mutuatarij dominum transit, ipsiusque dispositioni & industriæ committitur.

NB. Non ideo pecunia vel merx plus aestimanda debet, quod illa mutuatario, hæc emptori ob eius industriam utilis futura sit.

30 Lucrum cessans, vel damnum emergens mutuatatori re sarciendum non est, nisi in pactum expresse vel tacite deducatur. Est communis doctrina,

na, quam explicabo tract. 4. infra cap. 16. numero 10.

NB. Si creditor iure agere velit propter mutuandi officium, plus illi non deberi, quam mutuauit: *Contrarium enim est officio merces*, aut quæuis actio retributionis, tanquam ex iustitiæ lege debeatur, iuxta l. ff. mandati. Sin verò de gratitudine & æquitatis ratione agatur, possunt ad amicabilem compositionem deduci, idque ob pacis & concordia bonum, restituendo V. C. pro vno thalero 6. aut 7. sed pro vno duos, consideratis rerum circumstantijs.

NB. NB. Iudices inferiores secundum leges, non 3. r secundum æquum & bonum, sicuti ipsis videtur, iudicare debent; cum inter ius & æquitatem interposita interpretatio soli Principi reseruata sit. Ratio assertionis, quia Iudex in iudicando non potest excedere limites suæ potestatis, secundum leges, utpote normam & regulam, secundum quam iudex iudicare debet. Alioquin iacebunt leges tanta sapientia & auctoritate constitutæ, tanta temporum diuturnitate & usu comprobatæ. Et ipsi etiam Iuristæ, quæ ætatem optimam in legum Cæsarearum studio magnis expensis insumpserunt, huius sui laboris & scientiæ iustam retributionem non consequentur, si inspectis extrinsecis causarum circumstantijs, ex æquo & bono, sicut iudici videatur, liceat iudicare. Id enim quiuis alius, in legum studio non exercitatus, modo ingenij acumine, & naturali prudentiâ polleat, æquè præstare poterit.

1 **D**amnicatio alia est lucrosa, V. C. furtum, rapina, alia non lucrosa.

Damnicatio non lucrosa aliquando inferuntur que vlla culpe, vtpote à non capace culpe V. C. Sifans vel amens domum incendat, nauem submerge vel quia iusta causa adest damni inferendi, puta publicam vindictam. Item si domus vicini destruitur ea parte, qua nondum igne correpta, quando necessarium iudicatur, ad arcendum ignem, ne aut diffusus, maius damnum inferat. In talibus casibus nulla culpa damni refarciendi contrahitur. Nisi quod Bartholus & alij secundum æquitatem responderunt, si domus vicina destruat, ne ignis maius damnum vicinis inferat, ab omnibus communiter standum, quorum causa accidit, quia ita etiam mercium iactura statutum est.

2 Qui, nullo pacto præcedente, damnum dedit absque culpa theologica, in conscientie foro, ad illam restitutionem obligatur, secus est in foro externo, vbi actio datur ex L. Aquilia. Ex qua de damno dato ad integram eius restitutionem compelli potest. V. C. si ex ædibus aliquid eieceris, inconsultus deris, si canem alligare, candelam extinguentium claudere oblitus sis, atq; exinde damnum contigerit: item si vel mancipium vel bestia damnum dederit absq; domini culpa, vt nihilominus damnum ab ipso compensandum sit, vel mancipium aut animal noxæ dandum, vnde & actio noxalis dicitur. In enim obligatio aliqua ex legum civilium constitutione, aut ex pacto antecedente tacito vel expre-

Non primum; quia leges illæ ad ciues cautiores reddendos institutæ, in eiusmodi damnis respiciunt ad omissionem cautionis, ac proinde quasi pœnales sunt, quibus hoc commune, ut ante iudicis sententiam non obligent, idq; in nostro casu patet, quia post mortem eorum, à quibus, vel in quorum domo damnum datum est, actio aduersus hæredes non tribuitur, nisi lis ante contestata fuerat, iuxta l. inde Neratius. §. hanc actionem. ff. ad l. Aquiliam.

Quod verò ad alterum attinet, suppono hic nullum pactum interuenisse: si enim interuenit, negari non potest damnificantem obligari ex culpa merè ciuili, ad quam præstandam, iuxta cuiusque contractus naturam, se tacitè ac sponte obligauit, V. C. Commodarius ad leuissimam etiam culpam; Conductor ad leuem, precariò accipiens non nisi ad latam culpam siue dolum. Non enim audiendi sunt Sotus Toletanus; qui aiunt, Contrahentem non obligari ad restituendum damnum sua culpa datum, nisi ea mortalis sit. Qua ratione omne commodandi officium intercludimus, si quidem nemo facile reperiretur, qui V. C. commodare velit, si commodarius in conscientia obligatus non sit compensare damnum, quod per eius negligentiam secluso peccato, eoque mortali illatum fuerit. Quin imo si pactum, siue expresse, siue tacitè, secundum legem aut consuetudinem loci interueniat, ut V. C. nauta, vel caupo teneatur de damno, vel iactura rerum, sine vlla sua culpa accidente per seruos suos; tunc in conscientia foro, etiam ante Iudicis sententiam obligatio orietur.

Quod si verò damnum per culpam theologicam, adeoq; formaliter iniustum datum sit, omni iure

compenſandum erit , quare hæc obligatio etiam ad hæredes tranſmittitur ante conteſtationem litis, ſecundum ius canonicum & naturale. Interuenit autem culpa theologica & proprie dicta iniuria, ſive ex directo propoſito abſque iuſta cauſa damnum inferas, vel perſpecto inferendi periculo, actione tunc abſtineas, cum poſſes ac deberes abſtinere.

4 Qui damnum alteri inculit per culpam venialem, qui animo præcipitavit, iſ ſecluſo pacto damnum reſarcire debet non integrum, ſed ſecundum proportionem culpæ.

Prior pars prob. quia altera radix, vnde reſtituendi obligatio oritur, eſt iniuſta acceptio vel læſio. Quæ autem per venialem iniuriam refert damnum, iſ iuſtè lædit: Ergo reſarcire debet, & quidem vt æquior ſub mortali, ſi materia reſtituendi notabilis ſit.

Conſtat enim mortaliter peccare eum, qui notabilem quantitatem ex iuſticia reſtituere obligatam ſine iuſta cauſa intermittit. Poſterior pars prob. Cum enim iniuſta damni illatio cauſa reſtituendi exiſtat, conſequens videtur, ſecundum quantitatem iniuriæ, tanquam cauſæ, oportere eſſe reſtitutionis effectum.

Interim fateor Leſſij & aliorum ſententiam eſſe tutam & probabilem, damnificantem iniuriam tantum veniali, ob actus imperfectionem, ſecluſo pacto, ad nullam reſtitutionem teneri, propterea quod damna ex leui eiſmodi inconfideratione; quæ

cile interuenit, prouenientia, caſui potius, quam culpæ adſcribi ſoleant.

PARS

PARS ALTERA.

De obligationibus contractis ex iniu-
sta læsione fame, & honoris.

CAP. I.

Quid sit fama? honor? laus? gloria?

Fama est bona existimatio de aliorum excel-
lencia. 1

Amor est testificatio (exterioribus signis)
alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2

Laus differt ab honore, quod laus solum consistit
in verbis.

Gloria est effectus honoris. Nam exinde, quod de
alterius bonitate & excellentia testificamur, clarescit
eius excellentia in notitia plurimorum.

CAP. II.

*De temerario Iudicio, suspitione ac du-
bitatione.*

Iudicium, suspicio & dubitatio differunt. Iudicium
enim est firma animi sententia, siue assensus. Suspi-
cio est assensus debilis, iunctus cum formidine op-
positi. Dubitatio non est assensus, sed veluti suspen-
sio animi.

Suspicio alia est levis, quæ valde debilem assen-
sum, multum tamen dubitationis habet. Suspicio a-
lia grauis, quæ plus assensus & parum dubitationis
habet, sæpe appellatur præsumptio vehemens. Alia
dicitur certa suspicio & violenta, excludens omnem
dubitationem, ideoque pertingit ad integram crude-
litatem ex coniecturis seu iudiciis haustam.

Ecce 5 *suspicio* Dubita-

2 Dubitatio, suspicio, iudicium, aliud est prudens (quod nititur sufficientibus indicibus seu coniecturis ad generandam alicui dubitationem de alterius probitate; suspensionem vel iudicium de improbitate); aliud verò est temerarium & imprudens, quod sufficientibus indicibus non innititur.

NB. Quod maiora indicia requirantur ad ferendam contra aliquem sententiam in externo publico iudicio, quam interno cuiusq; hominis: atq; in foro externo maiora inditia siue probationes exigantur ad criminis condemnationem, quàm civilis causæ definitionem. Vnde licet Salomon ex præsumptione violenta (quod n. parentes filios amore prosequuntur veluti naturæ præsumptio est) filiolum vni mulierum adiudicavit, alteram tamen tanquam nocentem non legitur punivisse.

3 Licet iudicium vel suspicio temeraria, sicut de heresis, blasphemia, &c. sint peccata subiective intellectui, consensus tamen voluntatis necessarius requiritur, vt formalem rationem peccati habeant.

4 Suspiciari vel iudicare de proximo, vbi sufficientia indicia se præbent, nec charitati, nec iustitiæ repugnat. Ratio, quia proximus ius suæ existimationis a comparatione eius, cui crimine sufficientibus indicibus cognitum est, sed cum sæpe decipiamur expedit nimium extra necessitatis ac utilitatis rationes comminus & incertis rumoribus in proximi infamitate nullam fidem habeamus. Quod si necessitas postulat, v. c. in prælatis, parentibus, quorum est corrigere errores suorum, expendere possunt, quantum indicia alicuius mali probationes habeant, vt si opus sit remedium adhibere possint, tamè cautio adhibenda ne nimia suspicione animos suorum alienent, & inquietos reddant.

Temere iudicare proximum, est peccatum cōtra iustitiam, suo pte genere mortale, patet Marci 7. *No- lite iudicare*; item Iacobi 4. *Qui iudicat fratrem suum, detrahit legi*. Ratio, Quisq; ius habet ad bonam existimationem sui, donec de eo crimen cognoscatur, iuxta illud: *Quisq; præsūmēdus est bonus, donec demonstretur malus*. Ergo iniuriam infert, qui illum in corde suo temere iudicat & damnat.

NB. Ut sit mortale, requiritur res grauis, id est, talis, vt spectatis circumstantiis personæ, is de quo sinistrè iudicatur, si sciret tale de se iudicium temerè conceptum esse, meritò grauem iniuriam & læsionē suæ existimationis censeret. Item requiritur perfectio actus, alias veniale.

Temere de proximo suspicari vel de eius probitate dubitare, est ex genere veniale. Ratio, quia per suspicionem fama parum læditur: nam fama non est leuis & subitanea bona existimatio, sed est permanens de altero. Sinistra autem suspicio ad eò imperfecta est, vt parum imminuat ante conceptam de proximo bonam opinionem, multò minus in animo reponat contrariam malam famam, quippe statim suspicans, se corrigens, si opus sit.

Quod si suspicio sit de re grauissima, proditione, incestu, & de persona honesta, vix accidit sine odio, id eò mortale fieri potest.

NB. Si dubites de proximi bonitate, licet per se veniale, tamen si talem dubitationem exterius significes, v. c. ob id in mores eius inquiras, potes peccare mortaliter; tamen non prohibetur, si dubites v. c. de quodam, vt custodias tua diligenter, sit a prohibeas, ne cum tali adolescente loquatur, quod accidere possit, vt ab eo seducatur.

Dubia

7 Dubia in meliorem partem interpretanda sunt, negatiuè, quamdiu scilicet dubia res est, quod etiam in externo foro vsuuenit; nam si reus de crimine conuictus non sit, absoluitur, non affirmando crimen non admisisse, sed de eo demonstrata non fuisse, iuxta illud: *Quamdiu aliquis non demonstratur nocens, censendus est innocens.* Et regula 11. in 6. *Cum sunt partium iura obscura, Reo fauendum est potius, quam Actori.* Ratio assertionis est; Satius est in dubio frequenter falli benè opinando de proximo, quàm malè opinando vel semel decipi. Nam ille speculatiui intellectus error, cum circa secularia versetur, exiguum malum versetur: hic autem error practicus est, cum voluntaria malitia & proximi iniuria coniunctus, idq; propter ea quod in dubio nemo condemnandus, aut possessione famæ spoliandus sit.

8 Qui semel malus, semper præsumitur esse malus. Intellige in eodem genere delicti, & quamdiu ex iudiciis emendatio colligi non potest Ratio, qui enim semel voluntatem d. liberate inclinauit in malum peccati, in eodem veluti captus est, donec animus mutet & corrigat. Quod verò animus mutauit hoc non præsumitur, sed probari debet vel indicium ostendi, sicuti si quis semel deprehendatur esse pauper, non præsumitur esse diues, donec id probetur iudiciis demonstrat.

Hæc regula vera est, quatenus agitur de cautela alieno incommodo; Sic qui fraudulentè tutelam administravit, etsi satisfacere velit à tutela tanquam suspectus remouendus est.

NB. Et marito semel scæuienti non est restituenda vxor, ob scæuitiam digressa, nisi securitas ei prouideri possit, c. literas. Et semel periurus etiam emendatus non

non debet admitti ad testimonium ferendum cit. c. testimonium. Quod si sciamus aliquem semel mentitum fornicatum esse, de eius probitate merito dubitamus, donec emendationis signa prodat. Nam emendatio est quid facti, factum autem in dubio non præsumitur.

CAP. III.

De detractiōe.

Detractio est alienæ famæ iniusta diminutio, vel fit directè vel indirectè. Directè quadriupliciter
1. imponendo alicui crimèn falsum. 2. Exaggerare crimen verum vel falsum. 3. Manifestare crimen occultum. 4. Opus rectum sinistrè interpretari.

Indirectè tripliciter. 1. Alterius dotes inficiari. 2. Eadem eleuare siue extenuare. 3. Malitiosè recitare: vt, si alius hominem laudantibus subiicias. *Ego taceo*; aut frontem contrahas, adde frigidam & simulatam laudationem.

Detractio est ex genere mortale grauius furto, minus homicidio. Tantò enim peccatum grauius est, quanto maiore bono iniustè priuat: Atqui, vt Salomon ait, Prov. 22. Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ muliæ. Accedit, quod sæpe per detractiōem non solum fama proximi lædatur, sed etiam amicitia & pax inter homines violatur: quod sursoris peccatum dicitur, Eccles. 28. Quod si quis per detractiōem causa sit damni in corpore, aut bonis fortunæ, cum plures sint species, in Confessione explicari debent.

Detractio sæpe est peccatum tantum veniale, vel ob materiæ leuitatem, vel ob imperfectionem actus ex linguæ præcipitatione, nisi enim hoc dicamus, totum

rum genus humanum periclitabitur. De Religio-
fo dicere, quod sit assuetus mendaciis est mortale,
Veniale si v. c. de milite aut homine plebeio, dicas
quod fuerit ebrius. Veniale si dicas alium esse super-
bum, avarum, iracundum, &c. quia audientes inter-
pretari solent de naturali propensione ad eiusmodi
vitia. Excipe nisi circumstantiae accedant, vt exilia-
matio hominis grauius laedatur.

4 Detractio alia est formalis, quae fit cum proposito
nocendi, alia materialis, quae ex animi leuitate fit sine
directo nocendi proposito. Vtraque est ex gene-
re mortalis contra iustitiam commutatiuam, quan-
doquidem ad damnum iniuste inferendum sufficit
voluntarium indirectum ac imputatiuum: tamen
detractio materialis ob imperfectionem actus fre-
quenter est venialis. Hinc in confessionibus quere-
ndum, an cui detraxit, habuit odium aut voluntatem
nocendi.

NB. Praeterea alia detractio est, per quam crimen
falsum alicui affingitur, alia per quam crimen verum
occultum de aliquo proditur. Illa ex genere (quippe
mendacium perniciosum) grauiorem iniuriam con-
tinet. Nam qui pernicioso mendacio famam alicui
detrahit, non solum possessione, sed quasi dominio
famae spoliatur; qui autem crimen verum occultum
prodit, proprie tantum priuat hominem in
possessione, non etiam dominio; quandoque
dem fama per se & secundum veritatem crimino-
so debita non est, sed per accidens, id est, ob publi-
cam ignorantiam. Nam sicut probabilis tua ignorantia
saepe efficit, vt alienum equum, v. c. iuste possideas,
iniuriamque inferat, qui eum tibi eripiat, antequam
liquido constet tuum non esse: ita publica igno-
rantia

tantia tui criminis efficit, vt iuste apud eos possideas bonam existimationem, siue famam; iniuriamque inferat, qui eam tibi eripit, antequam publicè innotescat, tibi reipsa debitam non esse, solum ob ignorantiam.

Crimen alterius occultum manifestare non semper est illicitum, sed quibusdam casibus concessum, & præceptum. 1. Vt consilium vel auxilium capias à viro prudente, sed operam dare debes pro posse, vt id fiat cum minimo damno peccatoris, & persona non nominanda nisi sit necesse. 2. Si opus sit ad impediendum maius damnum communitatis, priuatæ personæ, ipsiusue criminosis. v. c. Si homo ineptus ad parochiam, promouendus cum damno animarum: Si medicus imperitus ad curationem corporis accersendus: si persona in matrimonium accipienda, vnde mali exitus timendi, prius tamen mouendi sunt nocentes, si spes sit illos obtemperaturos.

NB Si quis dotem virgini reliquit dandam, quæ publicè virgo censetur, tu autem illam corruptam nosti, non licet tibi occultam eius fornicationem prodere. Ratio, quia virgo illa putatitia nullam iniuriam infert dotem petendo: Cum enim publicè virgo habeatur, in externa politia omnibus virginum priuilegiis gaudet iuxta morem patrium scriptum gestare possit, similiter itaque & dotem petere potest, neque alia mens fuit testatoris, cum inquirere in occulta crimina valde perniciosum sit Reipubl. Ficti tamen simulatio pauperis accipientis elemosynam pauperibus decretam detegi potest, quia simulatio illius, cum verè pauper non sit, vt pono iniusta & perniciofa est: quod si pauper occultus, criminosis, si iis eleem: decreta, qui nulla infamia

infamia laborant, non sint prodenda occulta eorum crimina.

NB. Quotiescunque ius habes aliquem accusandi de crimine occulto, quod probari potest, tumcluso odio, fas est accusationem inferre coram iudice competente, eo fine, ut V. C. repellatur ad ultimum, eaque alteri obueniat, ita potes repellere aliquem à ferendo testimonio, vel cōpetitorum à beneficio, & ut eo excluso, tibi obueniat, vteris enim hac in re tua.

6 Crimen alterius graue etiam vni homini prudenter sine iusta causa manifestare mortale est, quia plerumque etiam hanc iacturam magni aestimant, tamen sepe culpa minuitur, si quis solati causa acceptam aliquo iniuriam amico manifestat, quod eam silentio decoquere, atque cum nemine communitur valde difficile videatur.

7 Si ita narretur crimen ex relatione aliorum, vnde dubile sit audientes non credituros, non est peccatum mortale; quod si ita narretur, ut alii crederentur leuitate animi, malam suspicionem accepturi, peccat contra charitatem, sed non contra iustitiam. Prius prob. quia duplicis mali occasionem praebet, tum quod audientes temerè iudicando, scandalum patiuntur, tum quod alter famæ suæ iacturam quae eosdem incurrit. Probatur posterius, Cum enim audientes non ex pondere narrationis, sed ex leuitate animi fidem adhibeant, Eccl. 29. narranti tanquam causæ ad se tibi non potest, ut nec ad restitutionem famæ obligatur. Quod si ita narret, ut narratio leuiter pondere fidem apud audientes merentur, vel sinistra suspicionem generet, peccat cōtra iustitiam & tenetur ad restitutionem.

Crime

Crimen in loco ut notorium notitia facti (quale est, quod se ita plurium hominum conspectui exhibet, ut nulla tergite: fatione celari possit) aliis ignorantibus manifestare non est illicitum. Nam ex minoribus censetur tunc spoliatus iure ac possessione famæ suæ, quando crimen adeo manifestum est, ut moraliter impossibile sit, quin in aliorum cohabitantium notitiam deveniat, eadem est ratio, si crimen notorium sit non suspitione; v. c. Si dicas Sacerdotiale mulierem suspectam, quod multis in vicinia notum est.

NB. Crimen notorium vel famosum existimatur, si in domo sint 8. sufficit, si 4. sciant. Si 20. sufficit, si 8. In oppido, quod 40. domos, suffi. iunt 10. domus. Si civitas 500. suffi. iunt 30. per civitatem dispersi, alias non si in vna solum & alia sciatur, non ad aliam oportet divulgare; nisi existimeur criminis infamia etiam ad alia loca divulganda.

NB. Crimen falsum ex relatione aliorum ignoras aliis narrare aliquando excusat a mortali, alias contra iustitiam, mortale: quia innocentem infamare iniustum est, quod etiam facit, qui ex relatione aliorum adiuvat infamantem.

NB. Præterea infamato per vitæ emendationem famam recuperandi iniuria infertur, si de præterito crimine denuò infametur, ut pote iam obliuione obuito. Ratio est, quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur, ita cōtrariis bonis moribus infamia facti aboletur, & fama bona recuperatur.

Crimen in iudicio notorium, per Rei confessionem, vel testium depositionem, (quod notorium iuris dicitur)

FF

dicitur)

dicitur) non potest sine iniuria divulgari. Ratio quia tunc solum in ordine ad Iudicem, ut Reum condemnare possit, & nondum in ordine ad populum, publicum crimen censetur. Quod si verummen paulo post publicandum, tunc grauis iniuria non erit, anteuertere, imò nulla si ob iustam causam, sicut Christus Dominus Iudæ. Ioan. 13.

- 10 Crimen per Iudicis publicam condemnationem notorium, etiam in locis sine iniuria euulgatur. Ratio; quia sicut Magistratus in criminis vindicta Reum corporis & fortunarum bonis, ita & factus spoliandi ius habet, idque re ipsa efficere debet quando eum publica sententia coram populo crimine condemnat.

Quòd si crimen ea conditione publicetur, ut nomen eius notitia inter certos limites, v. c. Mortalia maneat, iniuriatur ille, de quo crimen manifestatur.

- 11 Infamem de vno crimine non licet infamari aliis diuersi generis occultis, etiam, si minora sunt, v. c. de publico fure, occultum adulterium.

- 12 Laudatæ Communitati, v. c. Regularium Ordini detrudere, graue crimen est.

- 13 Licet detractio erga defunctum, minus est vitiosa, quàm erga viuum, potest tamen & illud esse vitiosum. Ratio, quia mortuus viuit in hominum memoria, ac possessionem bonæ famæ & gloriæ habet, qua si illum per iniuriam spoliatur, damnū infertur, & obligatione restituendi.

- 14 Auditor detractoris peccat, si detractio ei ostendatur; ad detractioem expresse vel tacite impeditur detractioem, cum facile possit, non impeditur. Ratio patet ex Apost. Rom. postremum (contra charitatem) Prov. 15. Ps. 100.

Elicere crimen occultum cogitando ex curiositate, & exiguum inde detrimentum causare criminoso, veniale est.

Seipsum sine causa infamare, non est peccatū contra iustitiam, sed solum prodigalitaris ex genere veniale. Ratio, quia homo est dominus fame suæ, quippe quā propriis virtutibus comparavit, ut proinde nemini iniuriam inferat, si eam prodigat. Per accidens tamē potest esse mortale, si iactes te de crimine mortali, in eo delectando iuxta Ps. 51. 2. Si crimen tuum manifestando propriam vitam in discrimen absque causa conicias. 3. Si criminis infamia cum aliorum damno & scandalo iuncta sit.

Episcopus vel similis persona publica, iniuste infamata, tenetur se defendendo infamiam repellere, propter communitatis bonum.

CAP. IV.

De Denuntiatione fraterna.

Duplex est denunciatio, i. Iudicialis, quæ fit apud superiorem tanquam Iudicem, (hæc vel criminalis, quæ publicam vindictam communis boni gratia, peccat, vel civilis quæ priuatum interesse seu satisfactionem intendit.) Altera Evangelica seu charitativa, quæ ipsius spectat peccatoris emendationem, ut principalem finem, cuius species sunt denunciatio Canonica (quæ secundum canonū statuta fit ad impediendum damnum spirituale, v.c. Si Clericus denunciatur Clerico, ut deponatur ab officio, quia est perniciosus plebi) Regularis denunciatio fit in Religione secundum cuiusque Ordinis statuta.

Crimen fratris occultum interdum denunciatur prælato, quatenus est persona publica, (quamvis

Ff 2 non

non iudicialiter) interdum quatenus est persona singularis, ad paternè corripiendum idonea. Nam cuius est ordinare homines ad finem, eiusdem etiam cognoscere de medijs, quibus peruenitur ad finem. Quare cum Prælati debeant Christianos ordinare ad finem salutis æternæ, ad eosdem etiam perueniendum præcipere ea, quibus ut medijs hunc finem adsequi debent; tum veiò prohibere ac tollere ea, quibus licet mortalia peccata (per monitionem secretam vel si ea non iuuet, publica confusione, sine ministerii participatione veluti putridi membri) quibus à disciplina excluduntur.

NB. Quædam crimina sunt notoria, quedam occultata, quædam noxia communitati, V. C. hæresis, proditio, crimen læsæ Maiestatis, falsa iuramentum, quædam particularia noxia seu ipsis peccantibus, sodomia, siue innocenti, ut furtum, adulterium.

NB. Ordinem corrigendi fratrem, vid. Matth.

3 Crimina notoria statim ad prælatum deferri sunt, nulla alia monitione præcedente, sumitur ex Tim. 2. Peccantem coram omnibus argue, ut aliter timorem habeant; ubi Apostolus loquitur de publicis peccatis; Christus vero de occultis.

NB. Crimina quæ Reipublicæ perniciose sunt, nec adhuc occulta, si indicijs ostendi possunt, prælati fides habeatur, prælato statim denuntiari debent. Ratio, quia maius est bonum publicum, quod tunc in periculo versatur, quam sit primum bonum famæ peccatoris occulti. Erga famam peccatoris negligi debet, ut bono publico succurratur. Excepit certa spes sit peccatum tale occulta monitione denuntiari; quia alias peccator sine causa necessitatis famaretur, contra charitatis legem. Secundo si in

liquo casu sufficere videatur, vt crimen occultum Reipubl. perniciosum generaliter denunciatur, tunc non est experimenda, iuxta Reg. Quod seruanda est fama proximi, quotiescunq; maior necessitas non urget eam lacerandi.

Crimina perniciofa non merè præterita, licet occulta sint, plerunq; statim prælato denunciari possunt, vt caueat, impediatur, v. c. furtum, homicidium, sollicitatio ad turpia. Ratio, quia naturali iure quisq; obligatus est ad defendendum innocentem ab iniuria hominis nocentis, etiam posthabito aliquo damno innocentis, nisi maior famæ vel vitæ iactura criminoso timeatur, quam sit damnum (v. c. exiguum furtum) proximo ex crimine alterius eueniens.

NB. Cum moderamine inculpatæ tutelæ, si alio modo non possit testium testimonium infirmare, potes etiam occultum crimē, v. c. periurii, &c. significare. Idem dicendum de aliis criminibus occultis proximi, cessuris in tuum proprium detrimentum, quod alio modo tollere non potes, quam denunciando.

Si crimen occultum, quod nec tibi nec alteri perniciosum, sed peccantibus tantum, v. c. blasphemia, Sodomia, tantum noxium est, per se solus emendare potes, tunc peccas contra ordinem à Christo traditum, si prælato statim denuncies. Et prælatus non potest iuste hoc præcipere, sumitur ex verbis Christi Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. quia tunc sine necessitate fama fratris læderetur. Si tamen timeatur recidua in Religionibus, licet statim prælato denunciare tanquam patri, quia aptior est ad efficaciter emendandum, & grauiora peccata Religionum propter assiduam familiaritatem habentur,

Ff 3 per-

6 perniciosum, idcirco hoc titulo possint potius denunciari.

Qui crimen occultum pro se emendare non potest, plerumque praelato, tanquam patri ad secretam emendationem denunciare potius debet, quam aliis ignorantibus. Quia ille praesumitur magis idoneus ad emendandum quam alius. Nec obstantiam peccatoris non nihil minuendam apud praelatum, eò quod spirituale commodum inde prosequendum sit maius.

7 Crimen occultum non perniciosum, Praelato quam publicae personae ad eunlgationem denunciari non potest, nisi secreta monitio, imo & testificatio antecesserit, modo tamen profutura praesumitur ex verbis Christi Matth. 18.

8 Si denunciatio ob aliquam causam illicita sit, pote contra charitatem vel ordinem à Christo datum non debet fieri, etiamsi praelatus iubeat. Praelatus non censetur aliter praecipere criminis denunciationem, nisi observato ordine à Christo praescripto. Et si emendatus est peccator, cessat finis praeccepti, ideoque parcere oportet famularibus.

9 Impedimentum occultum matrimonii publicae promulgationem denunciari debet; et denunciatus qui probe cognitum habet, illud publicare non possit; aperitur enim via praelati ad impedimentum verius indagare, & matrimonium cum Sacramento irreuerentia, & non sine sceleris trahendus, adhibitis admonitionibus ac terroribus impedire possit.

10 Interrogatus de occulto impedimento, aut multa irregularitate, debet abstinere à Sacramento matrimonii.

matrimonii, ordinis, vel defectum manifestare; cum in tali inquisitione non agatur ad criminis vindictam, sed ad impediendum peccatum, seruandum honorem Sacrament. Vnde sequitur, quod Prælati V.C. etiam parochus (modo non in sacra Confess. cognoscat) inquirere debeat de impedimento occulto, cuius aliqua probabilis suspicio, licet non publica infamia sit.

In delictis puerorum, domesticorum, non ita II
plerumque obseruandus est ordo correptionis, sed fermè statim ad præceptorem vel patremfamilias deferre possunt, vt salubriter corripiant. Ratio, quia nulla inde sequitur infamia, & talis denunciandi consuetudo ordinata est ad bonum denunciatorum; qui paterna correptione indigent, vt à maioribus vitiis abstrahantur, & alii studiosi aut filii facilius à criminibus contineantur. Et potest paterfamilias, materfamilias (vtpote suo etiam modo ius habens puniendi) delicta domesticorum etiam grauius occulta, quorum punitio ad ipsos spectat, manifestare.

NB. Nec filii nec studiosi peccant denunciando statim occulta scelera, eò quod nullum inde sequatur dispendium famæ, ideoq; nec paterfamilias nec magistri, tenentur seruare iuris processum, Iudiciforensi præscriptum.

Paterfamilias, Magistri, Prælati, Iudices con- 12
stituere possunt, qui subditorum errata obseruent, & ad illos deferant, tamen cauere debent, ne plus credant, quàm oportet, non facile repræhendant personam (grauem & honestam) nisi prius patienter audiant. Nec iubeant obseruare

Ff 4 certam

certam personam, quæ alioquin suspecta non est, ne hominis famam absque necessitate lædant, item ne observatorem suam personæ agnoscant. Denunciator etiam ex charitate procedat, certa non incerta referendo.

- 13 Si quis crimen occultum fratris in externo in punibile, quod probare potest, iudiciali denunciatione prodit (nam charitativa sit superiori ut patet hæc autem coram prælato tanquam iudice & capite Ecclesiæ) antequam secreto monuit, is nihil contra iustitiam peccat. Ratio, quia homines externis rebus peccando contra leges, offendunt & republicæ partes sunt, consequenter merentur puniri à magistratu, utpote custode legum, & Iudice malefactorum. Et bonum multitudinis (exemplum) præbere debet bono unius. Nemo tamen tenetur denunciare, nisi crimen sit perniciosum Reipubl.

NB. Iudicialis denunciatio potest etiam esse crimine merè præterito, Evangelica autem seu charitativa, non nisi etiam timeatur crimen, impletur committendum. Peccat tamen contra charitatem qui iudicialiter denunciat occultum crimen probabile, quando speratur per occultam monitionem commendatio Ratio, quia ex eiusmodi criminis, vel alterius occulti publicatione ac punitione non tantum commodi accipit communitas, sed interea magis offenditur, & fama personæ v.c. Clerici quæ uiter læditur.

Coroll. Si coniunx adulterium occultè commisit, quod tamen probari possit, permittitur alteri coniugii innocenti accusare ciuilitè ad instigendum ad uortium: quia hoc ius suum per secretam monitionem vel separationem non ita obtinere potest, sicut

per iudicis sententiam, domestici autem in tali procedere non possunt, sed seruare debent ordinem à Christo præscriptum.

Denunciations de crimine occulto, non præmissa monitione secreta, olim in Ecclesiastico foro repellabantur, hodieque repellere possunt, si sint contra personas graues in dignitate constitutas, nisi publica in famia laborent, id enim postulat ordo à Christo præscriptus: aliàs iam refrigescente charitate & iniquitate abundante, Iudices seculares inquirere solent, V.C. in furta, adulteria, vtpote Reipublicæ valde perniciofa,

C A P. V.

De obligatione Secreti.

Qui secretum (rem alicui clanculum manifestatam, quæ in plurimorum notitiam nondum peruenit) expressa vel tacita conuentione sibi commissum reuelat, contra fidelitatem atque iustitiam peccat ex genere mortaliter, non minus, quam si in depositi contractu fidem violauit, patet ex prouerb. 11. *Qui ambulat fraudulenter, reuelat amici consilium*, tacita conuentione secreti obligantur consiliarij, modici, obstetrix, lute consulti, amici, quibus solatij vel auxilij causa secreta manifestantur, sine vlllo pacto; manifestare sine necessitate est peccatum contra legem naturalem, de non nocendo proximo, in anima, corpore, honore, fama, fortunæ bonis.

Secretum tibi commissum reuelare potes, si necesse sit auerendum damnum Reipublicæ, personæ innocentis, vel tuum ipsius graue periculum? intellige de crimine pernicioso, & non omnino transactum: nam si transactum, non debes illud prodere

Ff 5

V.C.

V.C. Si Titius homicida lateat, & pro innocenti
 quaestionem adductus & occidendus sit, non o-
 portet, Caij liberandi gratia, prodere Titium,
 qui crimen occultum commiserat. Quandoquid-
 dem nec ipsemet Titius, tibi committens secre-
 tum, si cum aequali, prodere tenetur, ad impe-
 diendam mortem Caij, cuius causam non pro-
 buit, nisi per accidens; Si tamen Titius fugi-
 bi consulere possit, etiam non famae periculo ob-
 beret proditione suo facinore liberare Caium; sed
 ille id facere recuset, licebit tibi, eo de super-
 monito, reuelare secretum Caij liberandi gratia.
 Ratio Conclusionis supra est, ex ordine Charac-
 teris quisque obligatus est ad liberandum inno-
 centem ab iniuria nocentis, etiam cum damno al-
 quo nocentis, si innocens alia ratione defendi non
 possit, V.C. Si Titium a concepto proposito ho-
 minem innocentem occidendi, quod tibi secretum
 reuelauit abducere nequeas, potes & debes man-
 stare.

Quod si secretum cessurum in graue nocentis
 tum eius, qui tibi reuelauit, potes manifestare.
 C. Si quis occulto impedimento obstructus in
 trimonio reuocari non possit, nisi canonice de-
 nunciatur, licita erat denunciatio secreti ob-
 stantiam sacramenti, & ad peccatum con-
 ducendum.

NB. Si V.C. Titius homicidium a se perpetr-
 tum tibi reuelauerit, consilij capescendi gratia, pro-
 stea tu ipse absque Titij culpa in homicidij suscipi-
 nem venias & capite pericliteris, fas tibi erit Titium
 prodere, si alia ratione liberari non possis, quia necesse
 censetur promittendo secretum etiam ad talem con-
 ducendum.

sum obligationem extendere voluisse, sed potius præsumitur quisque ex ordine charitatis propriam incolumitatem alienæ antepone.

NB. Sin autem ex reuelatione secreti periclitetur vita eius qui commisit, exinde autem quod secretum celatur, grauissime periclitetur, honor, fama &c. cui commissum est viri prudentis arbitrio æstimandum erit, utrum is, cui secretum (concreditum est, tantam obligationem reticendi in se suscipere voluerit, aut debuerit nec ne, V.C. Vtrum secretum committens nocens sit, an non, aut sponte commisit an rogatus, an in suum duntaxat commodum, an eius, cui commisit. Quare Doctores aduertunt, Ministros & Aduocatos, quibus ob Officium secreta committuntur, & ob eam rem salarium à Republic. vel partibus accipiunt, arctissima obligatione teneri seruare secretum.

Secreta Exercitus vel Reipublicæ sæpe cum vitæ³ periculo seruanda sunt. Ratio, quia salus Reipublicæ tanquam bonum maius atque diuinius anteponendum est propriæ vitæ.

Si expresse promisisti, secretum te seruaturum, etiam cum vitæ periculo, ad id obligaris. Ratio, quia cum talis promissio obiectum honestum habeat, non apparet ratio, cui seruanda non fit, fietque iniuria alteri, si non seruetur. Est probabilis sententia Molina. Qui autem sunt in sententia, quod non liceat vitam suam profundere pro altero priuato, asserunt id legi Charitatis repugnare. Quod si non agatur de magno incommodo committentis secretum, tunc non teneberis seruare secretum cum vitæ discrimine.⁴

Qui per vim aut fraudem secreti cognitionem⁵ assecutus est, proderi non potest, ad vitandum

qualecunque corporis sui periculum, si ex euulgatione æquale periculum imminet illi alteri. Ratio, quicunque iniuriam aliquam intulit, is tenetur iniuriam tollere, & non continuare. Ergo etiam, qui secreti cognitionem per iniuriam acquisiuit, V.C. literas fraudulenter aperiendo, is tenetur secretum suppressere; manifestando autem continuabit iniuriam, sicut qui rem alienam per iniuriam abstulit, non potest ea uti cum domini detrimento, alioquin continuabit iniuriam & grauius peccabit: nec refert discrimen sit æquale, quia in pari causa melior est conditio iniuste læsi, quam lædentis.

C A P. VI.

De Contumelia.

Contumelia est iniusta honoris imminutio facta. Nam Ebrius proprie non infert iniuriam, si calumniatur, tamen ex iniustitia commutata tenetur ad restitutionem, non aliter quam ebrius lædens aliquem in corpore. Distinguitur à detractio-
ne. 1. Obiecto, quia detractio fama læditur, contumeliã honor. 2. Modo; quia contumelia fit coram præsentem, detractio occulte, tum etiam coram absentem contumelia fit statim V.C. erigendo, ut Iureconsultus, l. item apud ff. de iniuriis. *Fama quoq; in presentia denigrari nihil prohibet: ut si coram cui pluribus audientibus, occultum vitium obijcias.* Mortale Matth. 5. *Qui autem dixerit facite.* Veniale in imperfectionem voluntarij, & ratione obiecti in leuis. Nam contumelia, quæ erga patrem, dominum, virum prudentem mortale est, erga subditum, famulum vel puerum est veniale.

NB. Iniuria alia est atrox, alia leuis.

Contumelia tribus modis accidit; scripto, facto, 2
 verbo. Conuicium etiam vitium naturæ per con-
 temptum, V.C. spurium, ioci causa, veniale, nisi ira,
 obiectum) & nisi correctionis causa fiat. Luc. 24.
 Gal. 3.

NB. Conuicium inferenti non licet referre, nisi
 fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, dicendo il-
 lum mentiri.

Libello famoso grauis pœna decreta est iure, et 3
 iam qui inuenit & non lacerauit capitis, dummodo
 tale crimen, quod in libello obiectum erat, morte vel
 tali pœna dignum, iam autem arbitraria pœna im-
 ponitur. Quod si crimen sit publicum, quod Reip.
 punire interfit, & de quo publice accusare licet, non
 est mortale.

Contumelia factio fit, si pudicitia attentata, l. sed
 est quæstionis, item si verberatus, loco conclusus. Vi-
 de irrisionem Christo Domino factam. Matth. 26.

Irrisio parentum graue peccatum est, quod Deus 4
 grauius puni iuxta Prouerb. 30 Item irrisio homi-
 nis ob virtutis Exercitium, iuxta 1. Reg 2.

Iniuriam interdum patimur directè & per nos 5
 ipsos, interdum verò indirectè in aliis personis ad nos
 pertinentibus, vxore, filijs, seruis, sponsa, Clerici re-
 spectu prælati iniuria ad Ecclesiam pertinet. Et qui
 alterius iuri subiectus est, iniuriarum agere non po-
 test, nisi ille absens sit, & nullum procuratorem con-
 stituit, tunc sufficit præsumpta licentia agendi. Quod
 si pater Religiosi sit occisus per iniuriam, neque ipsi,
 nec monasterio. ompetit actio aut ius accusandi, aut
 componendi, nam monasterio nulla iniuria illata, &
 Religiosus velui Mundo mortuus, non potest stare
 in iudicio. Quod si occiso sit facta ante professio-
 nem,

nem, tunc ius componendi transfertur in monasterium, si bonorum & iurium acquirendorum pax sit.

NB. Defuncti cadaveri, sepulchro contumelia inferri potest, cuius actio ad hæredem pertinet.

- 6 Iniuriarum actio est duplex, Vna civilis ad poenam applicandam actori, quanti is iniuriam aestimaverit, tamen cum moderatione Iudicis, ne Actor in litem iurando, ob affectionem excedat, sicut habetur in l. in actionibus. ff. de in litem iurando; idem obserua in postulatione expensarum: quia pars litigans exprimit quantitatem expensarum, quam iudex postea taxat, & defert iuramentum parum non minus expensum fuisse. Altera est actio iniuriarum ad publicam poenam iudicis arbitrio deferendam.

NB. 1. Iniuriam passus vtram maluerit, civilem vel criminalem actionem instituere potest, sed vtræque institutæ, altera ipso iure tollitur. 2. Vtræque actio poenalis est, neque ad hæredes transit ante litem contestationem. 3. Si civili iniuriam actione postulatus poenæ soluendæ idoneus non sit, corporaliter puniendus saltem vbi atrox. *Qui non habet in are, luat in corpore.* 4. Si iniuriam passus, in posterum sibi timeat ab aduersario, implorare potest auxilium iudicis, vt compellatur ad cautionem præstandam de non offendendo. Quædoque etiam Reus in carcerem securitatis causa tradidi potest, teste Gomez.

- 7 Actio iniuriarum tollitur morte offendenti & offensi, nec transit ad hæredes, nisi lis ante contestationem, secus est in actionibus noxalibus, aut ex l. Aquilia de damno dato compensando, hæc enim transeunt ad hæredes.

hæredes iniuriam passi, licet litem non intentauerit, aut contestatus sit.

NB. Crimen publicum, quod quilibet accusare potest, pertinet ad proximum hæredem. 2. Actio iniuriarum tollitur remissione, item per dissimulationem, aut si iniuria affectus sine necessitate locutus est, aut salutauit aduersarium. Pater potest condonare iniuriam illatam filio etiam reclamante filio, non autem è contra.

Quod si Aduersarius iniurians filium persona uilis, filius autem honesta; tum etiam filius inuito patre potest actionem iniuriarum instituere.

Demum extinguitur Actio iniuriarum, si intra annum post illatæ uerbali iniuriæ notitiam agere is intermittat, cui agendi ius competebar. Est enim actio iniuriarum prætoria, quæ annum durat.

Sublata actione iniuriarum manet actio merè civilis ad damni compensationem tendens ex L. Aquilia intra 30. Annos.

C A P. VII.

De Restitutione Fama.

Qui crimen falsum alicui imposuit, etiam per errorem, is dictum suum retractare tenetur. Interdum tamen famæ alienæ consultum satis est, si infamator dicat se deceptum fuisse. Ratio est, quia quicumque causam posuit, unde postea intelligit alteri damnum iniustum oriturum, is ex iustitia tenetur causam tollere, si facile possit, quia si causam à se positam non remoueat, censetur etiam iniustum effectum illius

illius causæ velle. NB. Qui per errorem detrahit, id est, materialiter, ille non tam strictè tenetur ad restitutionem, quam qui formaliter, ille enim restituere tenetur cum damno famæ æquali, V. C. falsum testimonium ferens, tenetur retractare etiam cum vitæ periculo, si alterum in mortis periculum per falsum testimonium coniecit.

Iudex qui sententiam materialiter iniustam sedixisse cognoscit, debet eam retractare.

2 Qui crimen alterius verum, sed occultum prodicit iniuste, is conceptam criminis opinionem abolere tenetur, quatenus sine mendacio potest, dicendo, se deceptum, se male dixisse; cum enim omne peccatum deceptio sit, verè potest dicere se deceptum fuisse, quando hominem taliter infamavit. Quod si talis formula loquendi non possis retractare, tenetur quotiescunque se occasio offerat, laudare, honorare infamatum à te.

3 Si quis iniuste famam ablatam omnino restituere non potest, omnino liberari videtur, ut non debeat pecunia satisfacere ante Iudicis sententiam. Ratio, quia iustitia commutativa non aliud exigit, nisi restituatur res ablata vel æquivalens; pecunia autem famæ non æquivaleret, tamen ex iustitia vindictæ iudex potest compellere Reum ad satisfaciendum Actori in pecunia.

Axioma illud: *Qui restituere non potest, quatenus debet, restituere debet quatenus potest*, id solum verum est in rebus æquivalentibus, vel quæ eiusdem Ordinis sunt, cuiusmodi non sunt fama & pecunia.

4 Si ex infamia alteri à te aspersa aliud damnum ipsi secutum sit, V. C. semotio ab officio, debes ut causa integrè satisfacere arbitrio Iudicis, transireque hanc

actio ad hæredes, & contra hæredes; quia hæres re-
præsentat personam defuncti, in bonis defuncti non
autem in bonis famæ, uam talia sunt pure perso-
nalia.

Obligatio restituendi famam extinguitur. 1. per
condemnationem spontaneam, excipe nisi infamia
redundet in familiam, tunc condonatio illi nihil
præiudicat. 2. si infamia hominis per obliuionem
penitus deleta sit, cessat enim tunc ratio & obiectum
restitutionis. 3. Si ille, quem tu infamasti, vicissim
te infirmauit, famamque restituere nolit, iuxta Re-
gulam; *quod non cogaris ius suum alteri reddere, si ille recu-
sit tibi reddere tuum*; sed interea iure compensationis
vel retentionis uti potes. Contrarium sentit Na-
uarr.

Ex contumelia alicui irrogata non oritur obliga-
tio restituendi, nisi exinde honor vel fama personæ
apud alios læsa fuit. NB. Nam pro sola iniuria seclu-
so damno nulla restitutio facienda est ante iudicis senten-
tiam: NB. V. C. Si Titium solum priuatim spu-
rium hominasti, nullum ei damnum intulisti, nisi
quod ipsum contristaris, idcirco teneris petere ve-
niam iuxta Matth. 5. Excipe hostis tuus agrè ferens
denuo memoriam fieri istius contumeliæ malit o-
mnino dissimulari, alijs officijs debes hominis offen-
si animum demulcere. Superiores offendentes infe-
riores non tenentur petere veniam, ne dum ni-

*mi seruetur humilitas, regendi
frangatur auctori-*

tas

Gg

PARS

PARS TERTIA.

De Obligationibus contractis ex
iniusta læsione Cor-
poris.

Homicidium & mutilatio vel est sui ipsius, vel alterius: Si alterius, aut publica id auctoritate fit, aut priuata. Si priuata, vel ob necessitatem defensionem, vel non: & tunc rursus vel fit, vel voluntate. Atque iterum vel voluntate directa, vel ex proposito, vel indirecta & interpretatiua voluntate.

C A P. I.

De Occisione & Mutilatione sui ipsius.

- 1 **S**eipsum sine causa necessitatis mutilare, aut cadere, est iniuria contra Deum. Ratio, quod haec membrorum suorum non sit Dominus, sed Deus Ergo iniuriam abscindens infert Deo.
 - 2 Maioris vitandi mali causa, puta si aliquis ab alio occidendus sit, licitum est seipsum mutilare. Ratio, Nam licet homo non sit Dominus vitæ ac membrorum, est tamen conseruator: occidendo autem vnum membrum, ne maius damnum corpori inferatur, prudenter custodit vitam, quare potestas ipsi à Deo naturæ auctore, concessa esse videtur.
- NB. Peccant parentes curantes propter causam castrare filios suos, quippe sæpè cum animæ peccato coniunctum.
- 3 Seipsum occidere nunquam licet, nisi Deo tribuatur, quia homo non est Dominus vitæ suæ. Sicut enim miles non potest discedere à statione sua sine

iusu imperatoris, ita nec licet homini ab hac vita migrare sine Dei voluntate. Confirm. Aut enim homo innocens est, & tunc non licet, Exod 33. In fontem ac iustum non interficies. Nocentem verò iudex interficere debet, nemo autem Iudex sui ipsius esse potest. Confirm. 2. Nec alia animalia se ipsa occidunt, ad eò alienum est hoc à natura.

NB. Sancti Martyres ex Zelo & amore martyrij suam ipsorum mortem operati sunt, sicuti legimus de S. Apollonia. Samson excusatur non se ipsum ex proposito occidisse, sed dum aliorum iustæ occisioni incumberet, mortem propriam fortiter pertulisse; sicut Lessius ait: Licitum esse, ut horrendam incendij flagrationem effugas, ex alto loco desilire, quamvis cum certo periculo mortis: non enim intendis te occidere, sed dirum tormentum fuga euadere: Ita excusantur milites in prælio navali nauem incendentes, ne in hostium crudelium manus veniant.

Ad mortem se offerre, & ab alio inferendam permittere, non semper illicitum est, imò interdum præceptum, ut pro fide aut Republica quæ præferenda est vitæ priuatæ, V. C. ad ciuitatem ab hostium obsidione liberandam, tradendo hosti innocentem, non ut is occidatur, sed ut Respublica seruetur, cum hæc non sit cooperatio formalis ad homicidium, sed tantum permissio.

NB. Propriam vitam non teneris seruare abscessione pedis. Ratio, quia præceptum seruandi vitam affirmatiuum est, non omni tempore ac modo obligans.

Corporis voluntaria castigatio debet esse moderata, iuxta 1. Cor. 9. ieiunijs & vigilijs vitam notabiliter minuens, peccat mortaliter.

6 Martyrum est perfectissima Confessio veritatis, quando homo mortem ipsam perferre potius eligit, quam ut fidei veritatem verbo aut opere detrahat, Vide dicta hoc lib. sect. 3. num. 3.

NB. Apud hæreticos, vbi nullus fructus speratur, concionari, sacrificari cum vitæ periculo est operum meritis, & contra legem charitatis, quippe peribendo causam infidelibus peccandi. Inuolare in idola non licet, nisi superior paganorum sis, aut Deus iubeat.

NB. Aliquando expedit fugere infideles, vtilius viuendo pluribus prodesse possis, iuxta verbum Christi Matth. 10.

7 Opus Martyrij, etsi laudabiliter obiri possit, tamen semper in præcepto est, se d tantum in necessitate, vbi scilicet honor Dei & spiritus aliorum proximorum damnum patiatur, quod abstinendum de Catholica prædicando publicè.

8 Qui se ipsum voluntariè interimit, in loco sepeliri non debet, nisi ex furore, amentia, namque aliæ passiones, ira, timor, &c. adeò vehementer terdum sunt, ut animo plenam deliberationem retineant, efficiantque ex opere mortali, veniale, nec iam contingere solet, ut vehementissima passio stititæ, concurrente atrabile, ita hominis animam phantasia occupet, ut rationis vsum adimat.

NB. In Dubio, vtrum quis deliberatè amentia se occiderit, iura Ecclesiastica significant, quæ praxis Ecclesiæ obseruat, ut tales sacra sepulchra suffragijs sint priuandi, partim id pertinet ad Reuerentiam sacri loci; partim quia sicut in alijs criminibus, ita & in hoc inspicitur factum per se malum, deo que voluntariè admissum & pœna dignum, ut

præsumptio contraria adfit, veluti si fuit vir spectatæ probitatis, quem nullo modo credibile sit tale facinus deliberato animo admittere, in animum induisse. Quod si aliquis reperiatur in puteo mortuus, vel in carcere, & non constet, cenferi non debet, se ipsum præcipitasse, nisi magna indicia antecesserint. Quia non probat hoc esse, quod quandoque contingit abesse, & in tali dubio non est præsumendum delictum.

Homo se ipsum occidens, si ante mortem signa pœnitentiæ edidit, potest sepeliri in loco sacro, sed in foro iudiciali propter talem pœnitentiam non remittitur pœna decreta confiscationis omnium bonorum, si Reus delatus metu futuræ sententiæ mortem sibi consciuit Bona eorum, qui insaniam se occiderunt à fisco vindicanda sunt.

C A P. II.

De Homicidio quod publica auctoritate fit.

licet Magistratus non habet ius ad arbitrium occidendi suos subditos, quippe non habens dominium in corpora subditorum, tamen ius habet occidendi subditos, in iustum criminis vindictam, iuxta Exod. 22. & Rom. 13. Ratio, Cum primum homines in vitæ societatem cœunt naturalis ratio dicat ad eius conservationem necessariam esse, ut Respublica Princeps, tanquam caput, ius habeat delinquentes puniendi, etiam morte si opus sit, Communitas enim ita se habet ad Ciues, sicut se habet homo ad membra singula; Atqui homo, ne totum corpus pereat, habet ius tollendi vel abscidendi infectum Ergo à pari.

Coroll. Non occides, concernit innocentes priuata autoritate extra casum necessariae defensionis.

2 Proscriptum & bannitum per publicam sententiam mortis, cuius est populo occidere concessum, si fiat non ex odio sed zelo & non pendente appellatione, aut extra territorium proscribendi, & non parentes, vxor, liberi, qui proscriptum alere tenentur, siquidem ius ciuile iura naturalia non tollit, actualis Reipubl. hostis sit. Probatur Concilio. Cum enim Reipublicae inter sit de malefactoribus vel hostibus poenam mortis sumere, id autem esse non possit, postquam Reus aufugit, nisi publica facultatem omnibus tribuat occidendi malefactorem, poterit quandoque si res exigat (ob gravem causam) hanc facultatem dare, & consequenter quiuis est populo accipere & exercere.

3 Fas non est proscripto, se defendere contra hostem aggressorem, eum occidendo vel mutilando. Nam aggressor est veluti publicus minister iniustitiae habens occidendi bannitum, Ergo si proscripto resistat, resistit publicae potestati, & iniurius non minus quam si resisteret carnifici. Non est permessa defendendi facultas, ubi offendendi est de iure. Ita aiunt Doctores in l. i. C. quando liceat. Concilio. Alioquin posset dari bellum ex utraque parte licet iustum, seclusa ignorantia, quod omnino negant.

NB. Extra territorium proscribentis fas non est proscriptum vel bannitum occidere. Nullus enim Magistratus ius dicere potest extra territorium suum sine expressa vel rationabiliter praesumpta licentia.

4 Iniquae sunt leges ciuiles, si adulteros a proprio patre, marito, occidi permittant approbati.

io, quia non est singulis concedendum, quod per Magistratum publicè potest expediri. reg. 136. ff. Et inauditum & non condemnatum à priuato occidi, nulla æquitas patitur, imo contra Charitatem hominem adeo imparatum & impœnitentem occidere: Iustæ tamen sunt istæ, si permittant solum negatiue, quia talem homicidam ob iustum dolorem, quem in tali casu decoquere difficile non puniunt nec actionem criminalem, nec ciuilem recipiunt. Vnde sacri Canones excommunicationis sententiam remouent, qui in Clericum cum vxore, matre, filia, sorore turpiter inuentum, manus iniecerit violentas.

C A P. III.

De Homicidio ob defensionem.

Actualem sui aggressorem occidere volentem, quilibet præuenire & occidere potest, cum moderamine inculpatae tutelæ, iuxta c. si vero. i. de sentent. excomm. *Vi in vi repellere, omnia iura, omnesque leges permittunt.* Et l. 3. ff. de iustit. & iure: *Iure hoc euenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur.* Ratio, quia secundum ordinem charitatis, quisque propriam vitam præferre potest alienæ, dummodo tantum agatur de bono priuato, non etiam publico Nam sicut fieri potest, ut non tantum liceat, sed debeas etiam te defendere ab aggressore vili, & tu sis Reipublicæ valdè utilis, sic etiam fieri potest, ut tenearis potius mortem innocens perferre, quam aggressorem Reum valdè vtilem Ecclesiæ & Reipubl. occidere.

Moderamè inculpatae tutelæ (ein rechtmässige Nothwehr

Gg 4 wehr

est, si alio faciliore modo te defendere non possis, quam occidendo. Idem sentiendum de insidiatore vitæ tuæ, & quouis innocente dormiente in via, & te per accidens proculcando, si alio modo fugere hostem non possis.

2 Vir nobilis & militaris, licet fuga declinari potest imperum aggressoris, plerunque tamen non obicitur. Ratio, quia huiusmodi hominibus fugere plerunque ignominiosa est, aliter sentiendum de humilionibus & Clericis, quorum laus non consistit in usu armorum, sed virtutum Charitatis &c. consistit.

3 Prouocato ad duellum plerunque non est tutum comparere seu acceptare. Ratio, quia nec prudentum vitio vertet tibi, quod legem Dei conserues, hominisque occidendi periculum ablatum iusta necessitatis causa non adeas, imprudentium autem vana iudicia in re adeo graui attendenda non sunt. Dixi plerunque. Nam in rarissimo casu, si miles in exercitu, vir equestris in aula regis, officio, dignitate, Ducis aut Principis favore, ob ignauitæ suspicionem, excidere debeat, nisi identidem prouocanti se sistat, non audebit minare eum, qui mera defensionis gratia parat.

Idemque sentiendum, si ad pugnandum lacessit alterum, crebra conuitia adijciat, qua ille molestus subeundo dedecore aliter liberare se non possit, nisi armis congrediatur. Nam si ad defendenda bona est occidere, multo magis si ira necesse sit ad defendendum honorem, cum honor plus valeat, quam bona. Dūmodo spes sit contra hostem preualendi, alioquin illicitū erit, certò mortis periculo se exponere.

ad vitandum dedecus (vtpote minus bonum morte, & minus malum morte) quod non ex hominis delicto, sed ex vulgi sinistra opinione. Nam vulgi error est, pro honore moriendum esse.

NB. Licet nefas sit post acceptum vulnus, alapam, cessante periculo vltioris plagæ aduersarium repercutere, quia talis percussio post illatam, & non amplius impendentem violentiam, non defensio, sed vltio censenda, quam constat priuata autoritate illicitam esse; iuxta c. significasti. 2. de homicid. *Vim vi repellere, omnia iura legesque permittunt, non ad sumendam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam.* Tamen si vir strenuus illatum sibi dedecus ex alapam. V. C. nulla alia ratione à se remouere possit, quam quo furi licet resistere eum consequendo, vt ablata recuperentur. Excipe, nisi qui contumeliam intulit perat veniam. Vide Lessium contrarium docentem.

Non solum pro defensione vitæ, aut honoris, sed etiam facultatam, quæ non modici momenti sunt, & alia ratione liberari non possunt; concessum est, etiam Clerico, aggressorem vel raptorem mutilare, interficere. Ratio est partim quod lex naturæ ad propriam sui defensionem contra iniustum sui ~~defensio~~ *inueniatur* rem inclinata id permittat, partim quod ciuiles etiam constitutiones eiusmodi facultatem omnibus tribuant. Quod etiam confirmant bella instituta à Republica ad recuperanda bona, neque ad hominum occisionem: Nam alioquin scelerum impunitas probos ad peccandum audentiores redderet.

NB. Etiam furem nocturnum non licere occidere, si quis possit res suas sine occisione recipere, sed

quia plerunque nescitur an veniat talis ad occidendum, an rapiendum, tunc periculi declinandi causa, nisi damni homines acciri possint, impune occiditur.

§ Si quis ius habeat aggressorem vel raptorem occidendi defensionis causa, etiam aliis concessum esse vim passo opem ferre. Quin interdum obligatio incumbit, seu ex charitatis, (v. c. parentibus liberis) seu ex iustitiae lege, ut principes vias tutas à latronibus reddant. Vasalli, milites, famuli, eo pacto tacito conducto à dominis, ut Domini contra iniquos aggressores defendere teneantur.

CAP. IV.

De Homicidio Voluntario & Casuali.

¶ **H**omicidium aliud est casuale: (casu contingente) est, quod fit præter agentis intentionem sine voluntate fiat, siue illicitè, vacat omni culpa) aliud voluntarium, idque vel directè (ex proposito, & non impediendo mortem, si debueras, v. c. nauta) vel indirectè & interpretatiuè cum culpa, sed sine dolo, et dolosa occisio capitis diminutionem meretur. Nobiliores mitius puniuntur, & in Insulam deportantur.

Qualificatum homicidium (parricidium, & homicidium) grauius puniri solent.

Præterea aggrauatur homicidium voluntarium ex modo occidendi, V. C. per conductionem, & insidias, veneno; adimitur enim homini ius naturale sui defendendi, iuxta l. 1. Cod. de malef. Plus est hominem veneno extinguere, quam occidere gladio.

NB. Qui per quam culpam, quamuis latissimam

(non enim hæc æquiparatur dolo) hominem occidit, non ordinaria pœna homicidii, sed arbitraria iudicis afficiendus est; grauitas aut leuitas culpæ à iudice æstimanda est.

Qui in amentia, somno, ebrietate inuoluntaria & inculpata hominem occidit, extra culpam & pœnam est. Talis ebrietas est Noe, Gen. 9. Qui verò voluntariè & culpabiliter se inebriauit, & in ebrietate consuetudinem rixandi perspectam habens, homicidii periculum suspicatus fuerat, propter peccatum intemperantiæ & iniustitiæ pœnæ arbitrariæ iudicis subiectus est. Ratio, quia tale homicidium non est ex proposito siue voluntarium directè, sed indirectè tantum, & in causa sua culpabile. Quare si quis cognitam habens suam propensionem, id eo se inebriasset, vt hominem occideret, secuto effectu ordinaria pœna afficiendus foret, teste Co-uarruv.

Quod si quis culpate se inebriauit, sed de homicidii periculo nihil suspicatus, nec inclinatus ante ad pugnam, non est pœna afficiendus. Ratio; Tale homicidium neq; est directè voluntarium, vt patet, nec indirectè, & in causa; nam vt aliquid voluntarium censetur, necesse est, effectum vt plurimum, & frequenter coniunctum esse cum aliqua voluntaria operatione, alioquin non censebitur effectus per se & secundum intentionem virtuales; sed casualis ac per accidens. Atqui hominis occisio raro cum ebrietate coniuncta est. Ergo non voluntarium sed casuale & inculpabile homicidium censei debet; ita excusatur factum Loth. Gen. 9. Quod si in aliqua Republ. consuetudo ebrios puniendi, ob euentum homicidii in externo foro pœnam augeri.

Qui

- 3 X Qui malitiose impedit ne fetus concipiatur, aut conceptus animetur, non verè, sed quasi homicidium committit, & mortaliter peccat. Ratio, Homicidii festinatio est, prohibere nasci. Nec refert, natam qui eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est, qui futurus est, nam fructus in semine est. Qui autem fetum animatum enecat, verè homicida est, & efficitur irregularis. Communiter autem masculus accipit animam rationalem quadragésimo die à conceptione, foemella 80.
- 4 Si fetus in animatus est, facilius permittitur propter matris salutem, medicum eum expellere. Ratio, quia tali modo fetus est quodammodo aggressor, seu causa efficiens materni obitus, igitur eum abigere inanimatum, naturali iure licet. Tum si medicinae tales sint, quae directè tendunt ad fetus occisionem, puta venenum adhibere nunquam licet, cum hominem innocentem directè & per se occidere nefas est. Medicinae autem directè ordinatae ad sanitatem matris, licet per accidens timeatur occisio fetus. V. C. Sectio venæ purgationes licet adhibere; si certo putetur mater cum prole moritura. Ratio, quia innocentem per accidens & præter intentionem in casu necessitatis occidere, à recta ratione alienum non est. In proposito autem casu occisio maximè per accidens contingit. Quod si (quod tamen vix possibile) crederetur fetus matre moriente viuum nasciturum & expectandum fore, tunc ordo charitatis postularet, ut mater abstinere à medicamentis, etsi moritura, & in vita spiritualis (quae meritò præferenda corporali matri) præservaretur.
- 5 Suadens aut mandans homicidium iniustum fieri, crimine & pœnis patrati homicidii tenetur. Quod si mar-

si mandatum quis reuocauerit ante executionem coram mandarario, liber est ab irregularitate.

NB. Inter mandantem & consulentem dispar ratio est, quia mandatum fit in gratiam mandantis; consilium autem datur in gratiam capientis, & ante dispositi ad homicidium. Vnde sequitur, si suadeas Titio occidere, qui antea tale propositum firmiter conceperat, quod nihil efficias: Sin verò mandes ad Effectum, efficis, vt tuo nomine homicidium fiat, tibi que vt causæ adscribatür.

Qui homicidium suo nomine patratum, postea 6
ratum habet, licet alius iuris pœnas, v. c. excommunicationis censuram incurrat, non tamen irregularitatem, quæ solum macula & non pœna, neque damni refarciendi obligationem. Ratio reg. 10 in 6. *Rationem retrotrahi, & mandato non est dubium equiparari.* Quod si quis homicidium non suo nomine patratum approbet, non censetur ratificare. Ratio, quia *nemo ratificare potest, quod suo nomine gestum non est.* cum quis de sent. excom. in 6.

Qui hominis necem cum facile posset impedire, 7
negligit, irregularitatem non contrahit, nisi ex iustitia obligatus fuerit ad defendendum. Non enim talis peccat contra iustitiam, cum homicidium non committatur, nec irregularis sit, tamen peccat contra charitatem.

Quædam personæ specialiter obligatæ sunt ad 8
impediendam necem iniustam, id est, principes, parentes.

NB. Medicus Homicida est, si cum posset impedire mortem infirmi, & negligat, si que irregularis.

CAP.

DVellum non est medium aptum ad demonstrandam veritatem, & in testimonium innocentiae saepe enim accedit, ut innocens succumbat.

- 1 Licitum non est Iudici duellum Reo indicere, propter scandalum si reus innocens: sed quandoque licitum est Reo, in tali necessitatis casu acceptare, tum ex zelo publicae iustitiae, (si uterq; reus) tum propriae vitae salvandae gratia.

NB. Si alicui certo cognitum sit, se per calumniatorem (accusatorem falsum) iniuste in iudicio oppressurum iri, licet ipsi duellum offerre & acceptare, quando unico hoc medio periculum mortis, infamiae, amissionis omnium bonorum à se accipere putat. Afferunt Molina, Nauarr. Sed Laman.

- 2 Ad liberandam vitam è certo periculo mortis quandoque fas est cum iniquo accusatore periculum instituire quocunque modo, eo quod contra iniquum accusatorem & insidiatorem vitae naturali iure cuius permiffa sit defensio. Ergo si aliud medium non suppetat evadendi, potest duello quod defendere, tamen cum consensu Principis. Quod honoris & fortunarum defensionem, vix in praesens occurret casus. Nam vel innocentiam tuam defendere potes, vel non. Si primum, nulla erit duellum necessitas; si secundum, etsi duello certes ac vitas non ideo criminis suspicionem abolebis. Ob bona temporalia non videtur hoc Christiani homini contentaneum. Calumniatorem autem te in vitae defensionem adducentem, clam è medio tollere, si volens, pessimum

peffimum exemplum ac scandalum dabis si innotescat à te hominem à calumnia non conuictum occisum esse, & alii sequentur cum maximo Reipublicæ detrimento.

In bello seu offensiuo seu defensiuo plerunque licitum non est duellum cum hoste instituire (quippe cum inefficax sit modus resistendi per vnum: efficacior autem modus resistendi coniunctis viribus. Ergo inique communis defensio vni soli committitur) nisi in his casibus; si hostis duellum exercitui offerat, ad auertendam ignominiam & finendum bellum, iuxta exemplum Dauidis. 1. Reg. 27.

Pœna excommunicationis decreta est contra duello congregientes, & eorum patronos, auxiliares spectatores, & Ecclesiastica sepultura priuandi. Excipe Germanos, qui à censura videntur excusari, ob non receptum Concilium.

CAP. VI.

De obligatione compensandi damnum ex homicidio, vel mutilatione.

NB. Contra iniquum aggressorem duæ actiones oriuntur. Vna ad compensationem damni illati, secundum commutatiuæ iustitiæ æqualitatem, cuiusmodi obligatio ex ipsa natura facti oritur ante sententiam Iudicis, sed si homicidæ pœna mortis à Iudice decernatur, compensatio damnorum ferme exigi non solet, cum tamen in rigore possit, eò quod damna priuata per publicam punitionem non reficiantur. Altera est actio ciuilibus & criminalis ad satisfactionem pro iniuria de qua dixi tract. hoc parte 2. cap. 6. num. 6.

In æsti-

1 In aestimatione damni, quod iniuste vulnerandi resarcire tenetur, imprimis veniunt, impensa facta in medicos, chirurgos; deinde operæ quibus homo caruit, vel cariturus est. V. C. si opifex vulneratus, in labore impeditus, lucrum illi cessans compensari debet deductis tamen expensis, quas facere oportuisset, non vero molestiæ, laboris, cum lucrum plerumque labori commensuratum.

2 Pro cicatricis deformitate, membri, ipsiusque vitæ iactura, nulla compensatio faciendâ est ante Iudicis sententiam, iuxta l. ultimam ff. de his. *In hominibus vero nulla corporis aestimatio fieri potest*, id est, vitæ hominis liberi & membrorum integritas alterius generis & altioris ordinis sunt, quam ut in commutatione pro pecunia venire, & quasi venalia fieri possint: tamen potest Iudex in foro externo secundum iustitiam vindicationem multam pecuniariam hominibus decernere, applicandam offenso, eius hæredibus. Et confessarius in foro interno pro pœnitentiâ potest imponere Reo sacrificia preces, &c. animam eius applicandas.

NB. Sumptus funebres non veniunt in restitutionem, nisi occasione necis illatæ. V. C. in alieno loco, vel extra patriam, maiores fieri oportuerit.

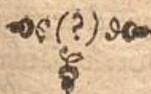
3 Homicida damnum compensare debet, quod inde provenit occisi parentibus, liberis, uxori ob iunctionem, quam gerebant cum persona defuncti, atque inde ortum legale ius petendi ab eo alimentum. Quod si ipsis hæredibus ob iniustæ mortis accelerationem minuatur, compensatio illati damni facta erit, nisi percussus percussori sponte omnem restitutionem condonarit. Damnum verò quod familiaribus & clientibus per accidens provenit, non in

detur ex iustitiæ lege compensandum esse, eo quod defunctus ex iustitiâ nihil debuerit.

Creditoribus illatum damnum ex iustitiâ resarcite debet homicida; eo quod occisus arctiore obligatione iustitiæ tenebatur erga creditores, quam erga parentes liberos & uxores, cuius rei signum est, quia his alimenta & hæreditas non præstatur, nisi deducto ære alieno. Ergo si homicida filiis, uxori damnum illis euentum, resarcire tenetur, multo magis creditoribus, quamuis id in præxi non obseruatur.

¶ Ut homicida vel vulnerans in conscientia obligatus sit ad damni compensationem, necesse est, eum aduersus iustitiâ deliquisse. Vnde, qui alium ad duellum prouocauit, vulnerans illum non tenetur ad ullam restitutionem. Ratio, quia volenti non fit iniuria, idem censendum de occumbente in hastiludio propter pactum remissionis; quod implicite inter illos intercedere censetur.

NB. Qui aggressorem vulnerauit, vltra moderamen inculpatæ tutelæ tenetur resarcire damnum secundum proportionem iniusti excessus. Alii autem dicunt quod ad totum damnum tenetur propter peccatum mortale commissum, propter excessum, quod secum trahit integram restitutionem, nisi iudex in tali casu damni restitutionem condonet.

De Irregularitate orta ex homicidio, vel venditione publica auctoritate facta.

1. **A**D Irregularitatem contrahendam V. C. ob defectum perfectæ lenitatis non requiritur culpa, sed sufficit voluntas etiam virtualis secuto effectui. Ratio, quia irregularitas non est pœna, sed macula moralis, siue indignitas ad altaris ministerium. Indecens enim est, ut is, qui voluntariè siue necessitate hominis sanguinem fudit, Christi manus etiam in altari repræsenteret. Tales sunt Aduocati, Iudices, Assessores, Accusatores, Demonstratores, testes, tabelliones, qui torquendo primit confessionem Rei, Qui dicitur, scribit, signat, publicat literas pro vindicta sanguinis destinatum, Executor sententiæ satellites illius. Illi omnes irregularitatem incurrunt, ob defectum perfectæ lenitatis. Idem lictores, si capri occiduntur.

2. Necessè tamen est, ut cooperatio ad mortem notabilis sit & non admodum remota, unde cooperatio facientes scalas, patibula, non sunt irregularitatis, sed qui applicant funes & scalas; hi enim capiuntur causa propinqua. Item si Titius litteras committens (continentes mandatum capiendi mortis) Clerico det ad legendum, non fit irregularis Clericus, eò quod sit causa remota. Non irregularis fit, qui impetrat, ne Reus per viam publicam, cum suo, & familiæ maiore dedecore ducatur, sed via breuiore, etsi per accidens contingat mortem accelerari. Nec Clericus spectans Reum supplicat

Supplicio afficiendum, inde cens tamen est ob curiositatis vitium.

NB. Si confessarius hortetur Reum, ut in via procedat, non fit irregularis, nam parum pro nihilo reputatur, si autem cooperatio vel acceleratio notabiliter facta sit, irregularitatem contrahit.

Prælati absque irregularitatis periculo Reum velati incorrigibilem seculari potestati tradere possunt. Ratio, quia ipsi mortis sententiam non pronuntiant, imò generatim adhortari possunt magistratum, ut exequantur.

Si Episcopi & similes prælati, temporalem etiam Iurisdictionem obtinent, leges aduersus malefactores condere, Iudices creare, iisque causas criminales committere non prohibentur, adiecto mandato, ut iuris ordo seruetur. Potest tamen etiam pœnam ignis mutare in leuiorem, quia hoc modo non causa mortis aut supplicii existunt, sed potius, ut pars supplicii dematur, qui misericordiæ non seueritatis actus est.

NB. Clericus fit irregularis, si suadeat ex iure, aut consulat etiam generaliter rei veritatem aperiendo, posse talem & talem accusari, & mutilatio, vel mors sequatur, [¶] Confessarii possunt Iudicibus in Confessionibus denegare Absolutionem, nisi Reum noxium Reipubl. morti adiudicare proponat, item possunt hortari Reum, ut crimen fateatur. Nam Ecclesia noluit irregularitatis obicem ponere, quominus Iurisperiti & Confessarii scienter ac munere suo salubriter fungi possint.

Qui in persona, etiam Clerici, vel rebus suis, aut suorum domiciliorum, coniuكتورum, nō aliquorū extraneorum iniuriam passus est, absque irregularitatis

laritatis periculo malefactorem Magistratum decernere
ciare & ciuilitate contra ipsum agere potest, cum ex-
pressa protestatione, quod sanguinis vindictam
non intendat. Ratio, quia alioquin daretur materia
plerisque trucidandi eosdem, & eorum bombas
berè depraedandi. Inò etiam Ecclesiasticus potest
malefactorem suum, si necesse, eo sine capere, detinere,
& Iudici tradere, quia cui concessus est sanguis,
ei etiam media necessaria ad talem finem.

NB Talis protestatio non prodest Iudici aut
uocato, quia tales non propriam sed alienam causam
sequuntur, quæ etiam ratio est, cur Clerici
ordinariè compelli non possint ad faciendum testi-
monium in causa criminali, quia illis per Canones
prohibitum est.

- 6 Canones non infligunt notam irregularitatis
propter officium debitum ex lege charitatis, ab
usu virtutis. Vnde licitum est absque irregularitate
periculo accusare malefactorem, si ita necesse sit
defendam vel liberandam Rempublicam
centem à graui periculo.

NB. Irregularis non fit, qui frigida infanter
perit, etsi contingat ideò citius mori, nec quod
mat ut fur deprehendatur, suspendendus, quia
charitatis exercitum est.

NB. Dixi Actionem civilem institui posse
Actio criminalis de delicto, quod mortem vel
lacionem meretur à Clerico sine peccato & periculo
lo irregularitatis non potest institui, nec ciuili
statio, utpote inutilis & factio contraria.

Dixi cum expressa protestatione; Nam qui de-
nunciat vel accusat etiam ciuilitate de crimine, qui
scit dignum morte vel mutilatione, is in directam

luntate censetur esse causa mortis, quippe ad quam decernendam Iudex ratione officii sui moueri solet, occasione eiusmodi denunciationis. Verum talis indirecta voluntas, secundum Canonum constitutiones retractari censetur, per protestationem illam, eo saltem casu, quo quis suam vel suorum iniuriam prosequitur.

CAP. VIII.

De Irregularitate ex homicidio contingente in bello offensiuo.

Qui in bello offensiuo propria manu occidit vel ¹ mutilat, irregularis efficitur, in bello iusto ex defectu perfectæ lenitatis ex iniusta deformatione.

Qui bello iusto interfunt, opemque adferunt, si ² neminem propria manu mutilent, irregularitatem non contrahunt, idque idè ne homines metu irregularitatis à bellando absterrentur. Secus est in bello iniusto, in quo ob vnius occisionem vel mutilationem omnes, qui auxilium attulerunt, irregulares efficiuntur, tanquam vna causa moralis.

CAP. IX.

De Irregularitate ex homicidio ob defensionem.

Qui ob necessariam corporis sui defensionem ¹ occidit vel mutilat hominem, irregularis non fit, nec infantes nec dormientes, nec Clericum, nec occidentes inuasores suos.

Qui ob necessariam Reipubl. vel hominis inno- ² centis defensionem ex obligatione charitatis pugnat, ³ Hh irregularis.

irregularitatem non contrahunt. Ratio, Irregularitas non incurritur, nisi ex homicidio spontaneo, hoc autem de quo loquimur, non omnino spontaneum, sed cogente necessitate legis patrata est. NB. Iudex, carnifex, sponte assumerunt officia sua.

NB. Clerici in maioribus pugnantibus propriam vitam in bello defensionem, incurunt irregularitatem, quando per laicos vis & iniuria depelli potest, licet si per laicos patria ab iniquis iniuriis liberari non possit.

¶ Qui iniquum aggressorem (furem etiam) ob fati aut bonorum defensionem mutilat, occidit, irregularis efficitur ob defectum mansuetudinis, quia magis conforme est Christianae charitati ad imitationem mansuetudinis Christi, iniuriam sustinere, secus in defendenda vita. Hunc enim casum canonem receperunt, quod tanto minor in ea cernatur mansuetudinis defectus, quanto maior & naturae conformior vitae defendendae necessitas.

CAP. X.

De Irregularitate ex homicidio voluntario & Casuali.

¶ **O**B Homicidium merè casuale ac fortuitum incurritur irregularitas, siue aliquis de ditione rei licitae seu illicitae; quia irregularitas non incurritur nisi in casibus iure expressis.

¶ Adulter irregularis efficitur, si occasione adulterii homicidium, occidendo maritum aggressorem, committitur, modo ille tale periculum praeviderit, quod indirecte causam praebuit secuti homicidii propter vitae defensionem.

NB. Irregularis efficitur, qui iubet aliquem occidere.

berari, prohibens ne mutiler, vel occidat, ille verò mandati fines egressus, mutilarit vel occiderit iuxta decisionem c. vlt. de homicid. in 6. vbi ratio additur: Cum mandando in culpa fuerit, & hoc euenire posse debuerit cogitare.

Clericus in sacris irregularis efficitur, si exercendo artem Chirurgicam, per incisionem vel auditio-
nem, quamuis omni adhibita diligentia, hominē occidat vel mutiler. iuxta reg. 19. in 6. *Non est sine culpa, qui rei quæ ad eum non pertinet, se miscet.* Excipe in tali necessitate, vbi chyrurgus haberi non potest, nec clericus fit irregularis, si præter intentionem in venatione occidat hominem, quia perraro cum venatione coniuncta est hominis occisio.

Ad contrahendam Irregularitatem ex homicidio indirectè voluntario, requiritur culpa mortalis, si quis operam dedit rei licitæ: sin verò rei illicitæ sufficere videtur culpa venialis.

Excepta prioris habes in Iudice præter intentionem Reum ad Carcerem damnatum, ita victus tenuitate premente, vt fame conficiatur. In iudice Reum torquente & præter intentionem occidente, in Magistro disciplinae causa puerum castigante, & præter intentionem occidente, in Medico vel Chyrurgo per negligentiam vel imperitiam respectu ægroti, in infirmum mouente ægrum in lecto, & præter intentionem mortem accelerante, in patre paupere prolem præter intentionem in lecto opprimente. In patrefamilias ferocem canem alente & incaute ligante. Excepta posterioris. In Clerico in venatione hominem præter intentionem occidente; In clerico saltante cum grauida, vnde abortus prolis animatæ contingit. In praxi

Hh 4 tamen

tamen nemo nisi ob mortale censetur incurrere irregularitatem. Nam vtrum homicidium securum sit ex operatione secundum se licita an illicita, pertinet ad forum externum tantum, in quo praesumptio fieri solet, contra eum, qui rei illicitae operam dedit, non sine lata eius culpa homicidii accidisse, praesumptio autem cedit veritati.

- 5 Si vulneratus vulnere tamen non lethali, tamen mortuus est ob chirurgi penuriam aut imperitiam, inique vulnerans irregularis efficitur. Nam hoc est vulnus causa physica mortis existit Eademque ratio cui si occasione vulneris alius morbus accessit, mortem inferens. Nam *causa causa*, censetur etiam *causa causati*.

- 1 E contra, si vulneratus conualuit & reincidente vulnerans ab irregularitate & obligatione homicidii immunis erit, idque Iudicio Medicorum relinquendum, an mors ex vulnere nec ne.

CAP. XI.

De Irregularitate ex mutilatione.

- 1 Mutilasse is solum dicitur, qui alicui membrum abscidit.
- 2 Qui alteri aurem, nasum, aut digitum vnum maioribus amputauit, videtur irregularitate incurrere (nam de minoribus dubitat Suarez) Ratio quia Canones intelligunt, quamlibet partis organae abscissionem, ob quam corpus humanum notabiliter sua integritate priuatur.
- 3 Qui sibi ipsi digitum aliudue membrum per iniquitatem abscidit, irregularis est.

C A P. XII.

De dispensatione super Irregularitate & homicidio, mutilatione.

NB. **P**riuegium Episcopis in Trid. concessum absoluendi ab omni irregularitate, excepta quæ oritur ex homicidio voluntario (dico priuegium, alioquin enim Episcopi non possunt dispensare in lege Pontificia) secundo, qui occultum homicidium perpetravit, nullo tempore ad sacros Ordines promoueri potest, nec ad vlla beneficia. Si verò vim in repellendo modum excessit, iure ipsi quodammodo dispensatio debetur.

Cum homicida voluntario, quamuis occultus sit, ¹
solus Papa dispensare potest.

Probabile est, Episcopum dispensare posse in irregularitate ex mutilatione illicita si occulta sit. ²
Ratio, quia Concilium tantum exprimit homicidium: Quare hæc exceptio firmat regulam in alijs. Et licet in iure æquiparentur homicidium & mutilatio ad causas incurrendi irregularitatem, non tamen quoad cætera. Item Episcopus dispensare potest in homicidio occulto facta causa defensionis, sed excedendo moderamen inculpatæ tutelæ. Ratio, quia rationale homicidium, non censetur simpliciter voluntarium.

NB. Probabile etiam est Episcopum dispensare posse cum homicida occulto, quæ tamen hominis necem non intendit directè, sed solum indirectè & in causa, V. C. Si quis mulierem grauidam percussit & abortum procreauit: Si quis tegulam improvidè & recto deiiciens hominem occidat, mandatarius finis egressus, omnino occidit.

Nam talia homicidia cum non sint ex proposito

Hh 5 dire.

directo ac formali, non simpliciter ac perfecte voluntaria, sed veluti mixta ex voluntario & casuali. Idcirco eiusmodi occulta homicidia in dispensabilibus non sunt, nec comprehensa sub exceptione Concilii Tridentini.

NB. Parochus potest absolueré homicidam occultum, si asserat se non habuisse propositum occidendi sed solum rixandi, postea verò necessitate compulsus ut occideret, ne ipse occideretur, nam hoc non censetur reseruaturn, nisi sit notorium.

NB. Licet is qui ex commiseratione infirmum vertit, ut liberet eum angustijs mortis, grauitè peccet, & accelerando mortem irregularis fiat; tamen potest Episcopus cum tali dispensare; Quia homicidium voluntarium indispensabile intelligitur, quod animo crudeli & inimico fit.

3 Cum homicida indirectè voluntario Episcopus dispensare potest, quamuis notorio ad Ordines maiores & beneficium simplex.

4 Nomine homicidij indispensabilis intelligitur homicidium tantum directè voluntarium iniustum, vnde cum Clerico in bello iusto occidente potest dispensare Episcopus. Regulares tantam habent potestatem, solum in foro interno.

5 Episcopus per facultatem in Trident. concessam dispensare non potest super Irregularitate oblenitatis defectum, cum Milite, Iudice, Accusatore, teste &c. & similibus Irregularitatibus absque delicto contractis dispensare non potest, Ratio, quia talis irregularitas non prouenit ex delicto.

6 Irregularitas non ligat cum graui periculo vite aut famæ V.C. sacerdos qui occultum homicidium commisit (etsi statim debeat sollicitare dispensationem)

sed nisi Missam celebret, in suspicionem sceleris veniet, potest post pœnitentiam celebrare ad vitandam infamiam. Ratio, quia lex naturalis & diuina de defendenda propria fama, præstat legi humanæ de abstinendo à sacro in irregularitate. Eadem ratio est in alijs irregularitatibus & excommunicatione. Et si in tali casu difficilis sit aditus ad Papam, potest Episcopus dispensare.

C A P. XIII.

De Stupro.

Stuprum (est virginum illicita defloratio) non continet distinctam speciem peccati à simplici fornicatione, si absit dolus, vis. Vnde etiam in confessione non manifestandum necessarium. Ratio, cum enim stuprum siue fornicatio cum virgine modo naturali concubitus fiat, præterquam quod extra legitimum matrimonium, non potest habere intra genus intemperantiæ & luxuriæ aliam deformitatis speciem, quem eam, quæ est simplicis fornicationis.

Nec restitutionis obligatio oritur virgini, si liberè consentiat; quia *nulla est iniuria, qua in volentem fiat.* lib. i. §. vsque ad eò. ff. de iniurijs. nec parentibus, quia puella libertatem habet in corpus suum, quo vel nunquam uti, vel uti, vel abuti potest, quare licet tamen peccet, si abutatur, tum non facit vlli iniuriam, quia utitur iure ac facultate sua. Alia ratio est, si filia volens, patre inuito, domo abducatur, aut venundetur: tunc etiam iniuria patri infertur, utpote cuius ius, ac potestas patria violatur, ideoque ei actio iniuriarum proprio non filiæ consentientis nomine, competit.

Stuprator virginis, liberè consentientis, ad nullam
damni

damni restitutionem in conscientiae foro obligat.
Ratio, quia nullam iniuriam intulit, & licet intulisset patri, tamen non damnum, quia damnum corporis filiae volenti illatum non redundat in patrem, eo quod filia non sit possessio patris, sed liberum sui corporis usum habeat.

Quod si stuprator occultum facinus puellae non sine iniuria infamavit, tenetur damnum inde secutum filiae & parentibus eius resarcire.

Secundo, si Iudex in externo foro, secutus sententiam probabilem Molinae, &c. quod iniuria inferatur parentibus, quorum filia etiam volens constituitur, stupratorem condemnet ad poenam illis solvendam obtemperari debet.

3 Stuprator puellae per vim, fraudemue, debet eam dotare, aut in uxorem ducere, cum in altera natio debitoris sit electio. Lex Exodi 22 de Virginibus stupratis dotandis & in uxorem ducendis, est poenalis non obligans ante Iudicis sententiam.

4 Si puella occulte per vim stuprata, nullum aliud damnum passa fuit, & aequè virum honestum accipit, non videtur ille, qui stuprauit, ad aliquam damni compensationem in conscientiae foro obligandus. Ratio, quia pro iniuria secluso damno, nulla debet fieri restitutio, Puella autem nullum damnum passam est, & claustrum virginalis violatio non est pecunia aestimabilis.

C A P. XV.

De Adulterio.

1 Adultera plerunque non tenetur manifestare prolem esse spurium, quae publice legitima censetur.

Esset enim hæc obligatio valde difficilis, parum vtilis & plus noxia. Vxor enim odium excitaret, se & filium infamaret. Atqui Doctores aiunt, restitutionem bonorum fortunæ ordinariè faciendam, non esse cum detrimento altioris boni, videlicet famæ. Nec filius tenetur credere matri, nisi indubijs probat, ostendatur tunc maritum tempore conceptionis absuisse. Nam mater semper certa est, pater vero iuris præsumptione est is, quem nuptiæ demonstrant.

Id etiam locum habet, licet mulier circa tempus conceptionis in adulterio deprehensa fuerit; cum enim possit esse filius utrinque potius præsumendum mariti esse, quam adulteri, nisi graues coniecturæ sint in contrarium, vt si maritus sit sterilis.

NB. Si agatur, V.C. de successione in regno, Ducatu, & filius spurius sit hæreticus, vel pessimus moribus, à quo Respublica graue nocumentum acceptura putatur. Legitimus autem filius, cui re ipsa hæreditas debetur, Reipublicæ vtilis futurus speretur, tunc adultera posthabito famæ suæ, imò etiam vitæ dispendio, rem palam significare debet, si spes sit illegitimi successionem tali ratione impediri posse.

Si adulter sibi persuadeat, vel meritò persuadere debet, prolem ex se genitam esse, debet compensare damnum patri putatitio, & liberis legitimis, quatenus id fieri potest. Ratio, quia adulter eiusce damni causa moralis extitit, quando huiusmodi iniustam actionem exercuit, ex qua suapte natura prolis generatio consequi solet, vt plurimum coniuncta cum damno mariti & liberorum. Sæpe tamen adulter excusatur, eò quòd restitutio fieri non potest, absque priuato vitæ graui dispendio & famæ.

In

3 In dubio utrum proles ex adulterio genita sit, ad-
ulter obligandus videtur ad restitutionem saltem se-
cundum dubij proportionem. Nam si constet deli-
ctum admissum fuisse, praesumptio esse solet con-
nocentem. Et in dubia causa potius faciendum est
innocenti quam nocenti. Quod autem filius illegiti-
mus in dubio se legitimum reputare potest, adulter
non: causa est, quia innocentia & fauor filij omni-
re id meretur, ut legitimus censeatur, donec probe-
tur illegitimus: cum haecenus fuerit in possessione fi-
liationis. At adulter fuit causa iniusta, ut maritus pro-
beat alimento filio tanquam certo, qui tamen dubi-
tius est.

4 Fas est filios illegitimè natos interdum exponere,
si ita necesse sit ad grauem infamiam vitandam, ad-
hibita tamen cautione ne frigore moriatur, & prius
baptizetur, apposita scedula, nec cum per-
iculo infamiae tenetur parens filium sic exponere
sustentare.

TRACTATUS IV.

De

Pactis & Contractibus.

C A P. I.

Quid sit Pactum.

Pactum est duorum vel plurium consensus
in idem; videlicet ad aliquid faciendum
vel non faciendum, vel ad aliquid dandi-
dum.